

JOOS VAN DER BURCH (+ 1497) EN DE RAADSELS ROND ZIJN DIPTIEK

Op zaterdag 4 februari 1497 overleed te Veurne Joos van der Burch, raadsheer en ontvanger van Veurne-Ambacht. Hij werd begraven in de parochiekerk van Sint-Walburga. Maar in tegenstelling tot wat meestal gebeurde werd zijn grafschrift niet gebeiteld in zijn grafsteen, maar het werd aangebracht op de achterkant van een houten paneel waarvan op de voorkant zijn portret geschilderd was. Dit paneel was het rechterdeel van een tweeluik, waarvan het linkerdeel een O.-L.-Vrouw voorstelt die haar kind de borst geeft.

Dit diptiek werd onlangs (3 maart - 27 mei 2007) tentoongesteld in het Museum voor Schone Kunsten te Antwerpen op de tentoonstelling '*Vlaamse Primitieven - De mooiste Tweeluiken*' die volgde op de tentoonstelling '*Prayers and Portraits - Unfolding the Netherlandisch Dyptich*' in de National Gallery of Art te Washington (12 nov. 2006 - 4 feb. 2007). Van dit diptiek werd sinds 1961 tot nu vooral het kunsthistorische aspect bestudeerd. Radiografisch onderzoek had op spectaculaire wijze aan het licht gebracht dat er aan het werk meermaals ingrijpend gesleuteld was. Voor het biografische aspect van de personen die met dit diptiek verbonden zijn deed men uitsluitend beroep op 19de-eeuwse publicaties. Deze zijn niet steeds even correct en een aantal anomalieën bleven onverklaard. In onze bijdrage¹ beoogden we dit historische aspect aan te pakken (op biografisch, genealogisch en heraldisch vlak) en dit op basis van eigentijdse 15de-eeuwse archiefbronnen. In een eerste deel vertellen we het verhaal van de diptiek.

Het diptiek

De panelen van het diptiek meten resp. 566 x 369 mm voor het *Maria met Kind* paneel en 561 x 357 mm voor het *donorpaneel* inbegrepen de rand die ongeveer 1,5 tot 2,5 cm breed is. In de catalogus van de Washington-Antwerpen tentoonstelling worden ze toegeschreven aan onbekende meesters, resp. navolgers van Rogier van der Weyden en Geraard David. Op basis van stijlkenmerken wordt het Maria met Kind paneel gedateerd van rond 1480 en het donorpaneel rond 1490. De panelen zijn niet door dezelfde hand geschilderd: het Maria met Kind paneel is artistiek hoogstaander dan het donorpaneel. Maar het donorpaneel is wel uitgevoerd om een geheel te vormen met het religieuze paneel: het landschap dat door het open raam te zien is loopt door van het linker- in het rechterpaneel. Ook de figuren geschilderd in de glasramen bovenaan in het venster passen bij elkaar.

Dat beide panelen niet gelijktijdig en niet door een zelfde schilder werden vervaardigd is niet abnormaal. Bepaalde schilders maakten alleen religieuze taferelen die populair waren (niet zelden zeer gelijkende kopieën van werken van grote meesters). Wie een portret van zichzelf, voorgesteld in aanbidding van een religieus personage

¹ Gebuikte afkortingen: ADN: Archives Départementales du Nord (Rijsel (F)), ARA: Algemeen Rijksarchief (Brussel), FM: Fonds Merghelynck (KBR, afd. handschriften), KBR: Koninklijke Bibliotheek (Brussel), RAB: Rijksarchief te Brugge, RK: Rekenkamer (ARA), SAB: Stadsarchief Brugge, SAV: Stadsarchief Veurne.

wou, koos in de winkel van de ene schilder één van de in de aanbidding staande religieuze panelen uit, waarna hij een andere schilder opdracht gaf tot het maken van zijn portret, gezet in een scene die één geheel vormde met de scene in het religieuze paneel. Voor dat portret op maat kwam men dan wel de nodige uren poseren. Zo is ook gegaan met deze diptiek. Het Maria met Kind paneel lijkt als twee druppels water op een ander Maria met Kind paneel, gemaakt door een navolger van Rogier van der Weyden, bewaard te Brussel.²

Fig. 1: de diptiek Maria met Kind / Joos van der Burch met Sint Simon van Jeruzalem (Harvard University Art Museums, Fogg Art Museum, Cambridge, Massachusetts, USA)

Wat vertelt het diptiek ons over Joos van der Burch? De tekst van zijn grafschrift, zoals die op de achterzijde van het donorpaneel in sierlijke gotische letters geschilderd werd, luidt (waarbij we de talrijke afkortingen in de geschilderde tekst tussen haakjes vervuldedigden):

² Zie foto in J.O. HAND, C.A. METZGER, R. SPRONK, *Prayers and Portraits. Unfolding the Netherlandish Diptych*, National Gallery of Art, Washington & The Yale University Press, New Haven & London, 2006, p. 271, fig. 8. Dit schilderij bevindt zich in het Museum voor Schone Kunsten te Brussel. Wel werden de stralenkrans rond de hoofden van Maria en Jezus niet overgenomen, de zwarte kamermuur op de achtergrond is in ons diptiek groen en behangen met een grote doek van rood brokaat. De luiken van het venster bleven ook achterwege, maar het tafereel dat door het venster te zien is zeer gelijkend.

*hier voren ligghe(n) begrave(n) joos va(n)der
 burch wile(n) raed kony(n)cx va(n) de(n) ro(o)msche(n)
 rijcke en(de) zyns zoons ph(ilippu)s erdshertogh
 va(n) oostrijcke hertoghe(n) va(n) bourg(ogne)^{ne(n)} grave(n)
 va(n) vlandere(n) etc. en(de) gheq(com)miteerd ont
 fanghere va(n) veurna(m)bocht xxix iare(n)
 die starf de(n) vierde(n) dach va(n) sporckele
 int iare m.cccc.zesen(de)tneghe(n)tich
 J K [wapenschild] J K
 en(de) ioncvrouw(e) katheline va(n)der
 mersch zijn eerst wijf die starf de(n)
 xx dach va(n) maye int jaer m.cccc
 zesendetseventich bidt over de zielen*

Of omgezet naar modern Nederlands en toegelicht: *Hier voor ligt begraven Joos van der Burch, raadsheer van de koning van het H. Roomse Rijk (bedoeld wordt: Maximiliaan van Oostenrijk (1459-1519), regent tijdens de minderjarigheid van zijn zoon Filips (zoon van Maria van Bourgondië (+ Wijnendale, 1482)) en zijn zoon, Filips aartshertog van Oostenrijk, hertog van Bourgondië en graaf van Vlaanderen (dit is Filips de Schone (Brugge, 1478, + Burgos, 1506), vader van Keizer Karel V) en aangesteld ontvanger van Veurne-Ambacht gedurende 29 jaar, die stierf op de 4de dag van sprokkelmaand (februari) in het jaar duizend vier honderd zesennegentig (dit is een datum voor Pasen en correspondeert daarom, omgerekend naar onze huidige jaartijl, met 4 februari 1497³) en van jonkvrouw Katelijne van der Mersch, zijn eerste echtgenote die stierf op 20 mei duizend vier honderd zesenzeventich. Bidt voor de zielen.* Tussen beide teksten staat een wapenschild met aan weerszijden de letters *J K*, dit zijn de initialen van *Joos* en *Katelijne*, verbonden door een lus in kruisvorm die de verbondenheid in huwelijk symboliseert.

Uit de formulering in de tekst van het grafschrift blijkt duidelijk dat dit tweeluik opgehangen werd vóór Joos' laatste rustplaats in de kerk.

Oude beschrijvingen

1. De kerk waar dit diptiek zich bevond, is de Veurnse Sint-Walburgakerk. Immers, in 1799 werd in een grafschriftenverzameling van kerken en kloosters van Veurne

³ In alle publicaties over deze diptiek, zelfs in de meest recente (2006, 2007) vergeet men nog steeds dit jaartal te corrigeren naar huidige jaartijl (of vergeet men te vermelden dat 1496 een jaartal is in oude jaartijl), zie COLIN TOBIAS EISLER, *New England Museums*, Brussel, 1961, dl. 4 van I. *Corpus de la Peinture des anciens Pays-Bas meridionaux au quinzieme siecle* (deel I van *Les Primitifs Flamands, Publications of the "Centre National de recherches Primitifs Flamands"*), pp. 13-27 (tekst) en platen I-XX); L. VAN DEN BERGEN-PANTENS, 'Une diptyque van der Burch', in: *Tablettes des Flandres. Généalogie – Histoire – Héraldique*, Brugge, Tome IX (1969), pp. 213-218 - over het diptiek van Joos van der Burch; C. PÉRIER-D'ETEREN, 'Une oeuvre inédite de Jean Provost. Le Triptyque Van der Burch et ses rapports avec le Diptyque du Fogg Museum', in: *Revue de l'Art*, Paris, Centre National de la Recherche Scientifique, LXVII (1985); J.O. HAND, *Prayers and Portraits...* 2006, o.c.; S. KOENEN, 'Het verhaal achter de verf', in: *National Geographic Nederland-België*, februari 2007, pp. 26-27 (ook op <http://www.nationalgeographic.nl/magazine> onder "archieff" - februari nummer. Met de 'druppels' en 'vlaskammen' (sic) waarvan sprake op p. 31 worden resp. *hermelijnstaartjes* en *roskammen* bedoeld.

en Veurne-Ambacht, van dit diptiek een nauwkeurige beschrijving gemaakt met afschrift van het grafschrift.⁴ Onder de beschrijving van de Veurnse Sint-Walburgakerk leest men (we vertalen uit het Frans⁵ en geven ook nadere toelichtingen):

In de genoemde kerk bevindt zich een klein vierkant (bedoeld wordt: rechthoekig) schilderij, voorstellend de H. Maagd, die haar kind de borst geeft. Achter haar is een half venster geschilderd waar in de bovenste ruitjes een wapen is: van hermelijn met drie roskammen van keel, geplaatst 2 en 1, opgehouden door een Mozesfiguur, die links de stenen tafelen ophoudt.

(Voor de wapens op de vensters, zie de tekeningen in figuur 3)

Op de 'deur van het schilderij' is ook een venster geschilderd waar men een gevierendeeld wapenschild ziet met in (de kwartieren) 1 en 4: het voorgenoemde [wap-

⁴ Wij gebruiken hierbij de extractie gemaakt door één van de samenstellers zelf van deze verzameling, omdat die accurater is dan de kopie van het geheel, gemaakt in 1850 (bewaard in KBR, FM 38, zie verder), nl. SAV, Oud Archief Sint-Walburgakerk, handschrift getiteld: *Supplément à ajouter au livre des sépultures du diocèse d'IJpres par mr Weemaer de Bruges, pbr., procureur par les soins de monsieur Vermeersch de Furnes. Epitaphes de Sint-Walburge à Furnes* (bevat in werkelijkheid meer dan alleen Veurne Sint-Walburga). Gezien J.P.A. Wemaer overleed in 1802, dateert dit afschrift van ervoor. KBR, FM 38 (twee volumes met doorlopende nummering van 639 pagina's), I, p. 42: is een kopie gemaakt circa 1850 van de volledige verzameling grafschriften van Veurne en Veurne-Ambacht. De laatst gekende bezitter van dit origineel in 1896 was Raphaël de Spot, schepen van Veurne. Het origineel werd samengesteld door François-Ignace van der Meersch de Roosendaele (Veurne, 24 juni 1751 – Veurne, 27 september 1825) en Charles Augustin Josse Dacquet (volgens A. Merghelyncx in de beschrijving ervan in de catalogus op zijn genealogisch fonds in de KBR, wij menen evenwel dat de medesamensteller Guillaume Déodat François Dacquet was, broer van Charles A.J., zie P. DONCHE, 'Een mogelijke identificatie van een grafschriftenverzameling van Veurne (Biekorf, 2005, 86-87)', in: *Biekorf*, jg. 105, nr. 2, Brugge, 2005, pp. 131-133 en P. DONCHE, 'Enkele Veurnse genealogen, een aanvulling', in: *Biekorf*, jg. 103, nr. 4, Brugge, 2003, pp. 331-342).

⁵ Origineel: *En la ditte église se trouve un petit tableau carré représentant la Ste Vierge, allaitant son enfant, derrière elle se trouve peint une demi fenetre dans laquelle sur les vitres d'en haut, est un ecusson d'hermines à trois étrilles de gueules, 2 et 1, tenu par un Moïse, ayant à la gauche les tables de la loi. Sur la porte du dit tableau, est aussi peint un vitrage où on voit un écusson écartelé au 1er et 4° du précédent 2 et 3° d'or à un franc quartier d'argent, l'écu chargé d'un écusson de gueules en abîme. Sur cette porte est un portrait à demi-corps d'un homme en costume du 15° siecle [sic] en robe noire à deux bandes de martre, la tête découverte, les cheveux taillés en rond et courts, sans barbe. Sur l'envers de la porte, on lit en lettres gothiques.*

Hier vooren ligt begraven Joos va(n) der Burch, wijle raed s'cooninx va(n) de cooniscx [foute lezing voor roomsch] rijke ende sijne soone Ph(illippus), erdshertoch va(n) Oosrijcke, hertoghe van Borg., grave va(n) Vlaendere(n), etc. en gheamiteert [foute lezing voor gheq(om)mitteert] ontfangen van Veurna(m)bacht 29 jaeren, die starf den 4 dach van Sporcle in 't jaer MCCCC [hier geen foute lezing CCC dus] zes en 'tnegentich.

Au milieu se trouve un ecusson sans timbre, d'hermines à trois étrilles de gueules, brisé d'une coquille d'argent sur l'hermine du milieu, parti 1 et 4 d'or au franc canton d'argent sur l'écu un écusson de gueules en abîme, 2 et 3 de gueules à la fasce fuselée d'argent, à chaque côté de l'écusson J F K qui sont les lettres initiale,s des noms de bapteme de l'homme et de la femme, au-dessous de l'écusson est ce qui suit

Ende Joncvrouw Katheline va(n) der Mersch, zijn eerst wijf, die starf den XX dach van maije in 't Jaer MCCCC 't negentich [foute lezing voor zesendetseventich], Bid over de zielen.

Au-dessous est encore, aussi en lettres gothiques

Ende Limo [foute lezing voor Simo(n)] van der Burch, heurlieder, jongste zoone gebooren den 14 in october in 't jaer 1474, die starf den XXIII va(n) decem(ber) in 't jaer XV18

Ceci parait avoir été mis longtemps apres et est écrit sur la corniche d'en bas.

enschild] en in (de kwartieren) 2 en 3 van goud met een vrijkwartier van zilver, het wapen beladen met een hartschild van keel. Op deze deur is een portret vanaf de middel van een man in een kostuum van de 15de eeuw met zwarte mantel met twee zomen van marterbont, blootshoofd, de haren rondom kort gesneden en zonder baard. (met 'deur' wordt bedoeld: het rechterluik, het linkerluik was vastgemaakt aan de muur of een pilaar, zodat het rechterluik, wanneer het om de scharnieren die beide luiken verbond, gedraaid werd, dichtklapte als een deur)

Op de keerzijde van de deur, leest men in gotische letters... (hierna volgt het eerste deel van het grafschrift, betreffend hebbend op Joos van der Burch, zie hoger)... *In het midden is een wapenschild zonder helm, van hermelijn met drie roskammen van keel, gebroken met een schelp van zilver in het midden, gedeeld met: in 1 en 4: van goud met een vrijkwartier van zilver en een hartschild van keel, in 2 en 3 van keel met een dwarsbalk van ruiten (fasce fuselée) van zilver. Aan weerszijden van het schild J F K (foute lezing, er is geen F, het is de lus tussen de letters!), die de initialen zijn van de doopnamen van de man en de vrouw...* (hierna volgt het tweede deel van het grafschrift, betreffend hebbend op Katelijne van der Meersch, zie hoger, waarbij het overlijdensjaar van de echtgenote foutief als 1490 werd vermeld)...

Onderaan is nog, ook in gotische letters:

Ende Limo(n) (verkeerde lezing voor: Simon) van der Burch, heurlieder joncste zone ghebornen den 14 in october in 't jaer 1474, die starf den XXIII van december in 't jaer XV18.

Dit lijkt lang nadien aangebracht te zijn en is geschreven op de onderkant van de lijst.

Het oorspronkelijke kader is verloren gegaan, zodat die tekst onze enige bron is. Hun jongste zoon, Simon van der Burch (geb. 14 oktober 1474, + 24 december 1518) zou dus bij zijn ouders in hetzelfde graf begraven zijn. De samenstellers merken op dat 'dit lang nadien werd aangebracht'. We kunnen helaas niet zelf oordelen op basis van het schrift uit welke eeuw dit zou kunnen zijn. Maar anderzijds, zo lang erna kan het toch ook niet zijn, want een precieze geboortedatum van een laat-middeleeuwer is niets iets wat zomaar terug te vinden is (er waren nog geen doopregisters).

Er is nog een ander mysterie. In het afschrift van ca. 1850, maar ook in een losse 18de-eeuwse nota (zie hieronder) zijn in het jaartal 1474 (in Arabische cijfers), de cijfers 4 en 7 in een ongebruikelijke vorm geschreven, resp. een lus met de uiteinden naar beneden en een omgekeerde V (tussen haakjes staat in beide documenten ter verduidelijking ook het jaartal in hedendaagse schrijfwijze). In de late middeleeuwen komen die oude vormen inderdaad voor zoals men kan zien op andere schilderijen van Vlaamse Primitieven. Maar bij een steekproef lijkt het er toch op dat tegen het einde van de 15de eeuw de moderne schrijfvormen, de oude al vaak hebben ver-

drongen⁶. Nu kan die inscriptie niet vroeger dan 1518 aangebracht zijn (want dan leefde Simon nog). Het is dus wel vreemd dat men zich dan nog bediende van die oude vormen voor de cijfers 4 en 7. Of gaat het hier om een bewuste poging tot het geven van een 'oud cachet' aan de tekst?

De beschrijving vermeldt niet wáár precies in de kerk het tweeluik zich bevond en ook niets over een steen waaronder Joos, zijn echtgenote en hun zoon Simon zouden begraven zijn.⁷

2. François-Ignace van der Meersch, één van de auteurs van deze grafschriftverzameling, maakte zelf uit zijn werk nog twee extracties waarin de Veurnse Sint-Walburgakerk ook is opgenomen.⁸ De eerste dateert zeker van voor 1825 (overlijdensjaar Van der Meersch). Hierin zijn de afkortingen uit het grafschrift afgekort gebleven en de getallen zijn ook in kleine Romeinse cijfers. Dit wijst erop dat dit ook al zo was in het grote verzamelwerk van van der Meersch en dat de maker van de kopie circa 1850 van het volledige werk, zelf die afkortingen vervolledigde en Romeinse cijfers verving door Arabische. Voor de rest zijn er geen essentiële verschillen. Een tweede extractie, gemaakt voor een andere verzamelaar dateert zeker van voor 1802 want de persoon voor wie die bestemd was, overleed op

⁶ (gebruikte afkortingen: gew./ong. = gewone/ongewone schrijfvorm, orig. l./i.sch. = op originele lijst/in schilderij, DB=Diederik Bouts, GD=Geraard David, HM=Hans Memling, JvE=Jan van Eyck, OM=onbekende meester, PC=Pieter Christus): 1432 (ong., JvE, orig.l., *Portret van een man ('Leal Souvenir')*), 1434 (ong., JvE, i.sch., *Het huwelijk van Giovanni Arnolfini*), 1439 (ong., JvE, orig.l., *Portret van Margareta van Eyck*), 1439 (ong., JvE, orig.l., *Madonna bij de fontein*), 1449 (ong., PC, i.sch., *Sint-Eligius*), 1462 (ong., DB, i.sch., *Portret van een jonge man met rood kleed en muts*), 1474 (gew., HM, orig.l., *Portret van Gillis Joye*), 1480 (gew., HM, orig.l., *Portret van een jonge vrouw*), 1486 (gew., HM, i.sch., *Diptiek Madonna met kind en drie schenkers*), 1487 ('4' gew., '7' ong., HM, orig.l., *Diptiek Maarten van Nieuwenhove*), 1487 ('4' gew., '7' ong., HM, i.sch., *Triptiek van Benedetto Portinari*), 1496 (ong., OM, orig.l., *Portret van Jacob Obrecht*), 1498 (ong., GD, i.sch., *Het Oordeel van Cambyses*). A. Dürer gebruikt in twee zelfportretten in 1493 een ongewone '4' en in 1498 een gewone '4'.

⁷ Ofwel was die al verdwenen, ofwel was er een steen maar zonder tekst, zodat men het niet nodig vond er van te spreken, ook al omdat het diptiek in de loop der eeuwen binnen de kerk kon verplaatst zijn en zich niet meer bij Joos' begraafplaats kon bevinden.

⁸ SAB, hs 202: *Manuscrit des inscriptions et des Epitaphes, sepultures etc^a de Sainte Walburga à Furnes, donné par Mr. Van der Meersch à Mr. Jos. van Heurne, pour ajouter à un recueil qu'il tient du dit endroit et du même contenu*, een handschrift van 64 folio's, met een gekleurd wapenschild van de familie van Waterleet op folio 60r. Dit werd door het Brugse stadsarchief aangekocht in 1979 van de erfgenamen van de Brugse stadsarchivaris L. Gilliodts-Van Severen (1827-1915), die het zelf had gekocht op 'een veiling van Huerne'. Gilliodts-Van Severen nam de beschrijving van dit tweeluik in voetnoot ook op in zijn werk: L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Coutumes des Pays et Comté de Flandre. Quartier de Furnes. Coutumes de la ville et châtelainie de Furnes. Tome IV. Etat des fiefs relevant de la cour féodale du Bourg de Furnes*, Brussel, 1897, p. 70, noot 1. Zijn tekst verschilt lichtjes, de spelling is moderner Frans (of Vlaams) en soms wordt een woord verbeterd of nader toegelicht: carré ipv quarré, les tables de la loi i.p.v. la table de la loi, la porte ou volet i.p.v. la porte, tête nue i.p.v. tête découverte, licht i.p.v. ligghe, Vlaendre i.p.v. Vlanderen. De zes manifest foute lezingen door van der Meersch zijn ook hier terug te vinden. De afkortingen van de oorspronkelijke tekst zijn afgekort gebleven en zo ook getallen in kleine Romeinse cijfers. Jozef van Heurne (Brugge, 1752-1844) was een groot bibliofiel en verwoed verzamelaar. Na zijn overlijden werden in 1845 een deel van zijn gedrukte boeken en voorwerpen geveild. In 1860 werden boeken, handschriften en prenten van zijn schoonzoon Jean de Pelichy-van Huerne geveild, hiervan waren er ongetwijfeld een zeer groot gedeelte die uit de bibliotheek van Huerne afkomstig waren. Als Gilliodts-van Severen schreef dat hij het grafschriftenboek kocht op 'een veiling van Huerne' bedoelt hij allicht deze laatste veiling van 1860 (in 1845 was hij nog maar 18 jaar oud).

26 mei 1802. (Het lijkt er wel op dat van der Meersch zeer mededeelzaam was in het verstrekken van kopieën uit zijn werk ten behoeve van andere verzamelaars.)⁹

3. Daarnaast vonden we ook nog een 18de-eeuwse originele nota op een los blad¹⁰, die we toeschrijven aan Guillaume Dacquet¹¹ (de medesamensteller van de graf-schriftenverzameling uit 1799) met volgende tekst:

Pour la genealogie de Vander Burch - Josse Vander Burch conseiller de sa majesté Maximilien et de son fils Philippe dit le Beau archiduc d'Autriche Duc de Bourgogne et comte de Flandre, admis receveur de la chatellenie de Furnes ce qui fut pendant 29 ans. Il trespasa le 4 fevrier 1499: conste par son epitaphe a S^e Walburge à Furnes etant un petit tableau. Il fut fils batard de messire Achille Vanderburch chevalier seig: dudit lieu selon qu'on voit par la gen: de Cassetta. Sa premiere femme fut Catherine Vā der Meersch qui trespasa le 20 maij 1470, elle porte ecartelé au 1e et 4e d'or au franc canton d'argent, sur l'ecu un ecusson de gueules en abime, au 2e et 3e de gueules a la fasce fuselee d'argent. Lui brise d'une coquille d'argent au dessus de l'etrille au centre. Sur le socle de l'epitaphe est: Ende Limō vander Burch hemliedder joncste zone ghebooren 11 8bre (1474) puto 1464) die starf den 22 X^{bre} 1518. Le filz ainé de Josse vander Burch fut Pierre vander Burch qui espousa selon Cassetta Catherine Lem qui mourut avant 1509. Le cadet fut Simon vander [Burch]

We haasten ons op te merken dat er in deze korte beschrijving foute transcripties en onjuiste genealogische gegevens staan: 1499 moet 1496 zijn, 1470 moet 1476 zijn. Omdat het geboortjaar 1474 van de zoon 'Limo' (foute lezing voor Simo(n)), niet te rijmen viel met het overlijdensjaar "1470" van zijn moeder, schreef Dacquet erbij: *puto 1464 ('ik veronderstel 1464')*. Verder beroept Dacquet zich op de genealoog Cassetta¹² om te stellen dat Joos van der Burch, een bastaardzoon was van ridder Achilles van der Burch, maar dit is niet correct zoals verder zal blijken.

⁹ SAV, Oud archief Sint-Walburgakerk: *Supplément à ajouter au livre des sepultures du diocèse d'Ijpres par mr Weemaer de Bruges, pbr., procure par le soins de monsieur Vermeersch de Furnes. Epitaphes de Ste Walburge à Furnes.* (Veurne behoorde inderdaad tot 1802 tot het bisdom Ieper) Aangekocht door de pastoor van de Veurnse Sint-Walburgakerk op 9 december 1972 te Brugge in de veiling Gillés de Pélichy, nr. 475. Zie: J. VAN ACKER, 'Een Veurnse graf-schriftenverzameling uit ca. 1800', in: *Biekorf*, 93ste jg., 1993, pp. 176-186.

De in Brugge geboren Jean-Pierre Anthoine Weemaer, kapelaan van de Gentse Sint-Veerlekerk, zie de veilingcatalogus Garnier, Brugge, 9 december 1972, p. 70.

¹⁰ RAB, Aanwinsten (nieuw nr.) 944, genealogie van der Burch.

¹¹ Guillaume Déodat François Dacquet (Veurne, 1755- ?) was ontvanger van de stad en kasselrij Veurne eind 18de eeuw. Zijn nota is geschreven in zijn zeer karakteristiek handschrift. Over zijn handschrift, zie: P. DONCHE, *Het Genealogisch-heraldisch Handschrift Schinckelle*, Kortemark-Handzame, 2004, 270 pp., uitgeave n.a.v. het XXVI^{ste} Internationaal Congres voor Genealogische en Heraldische Wetenschappen (Brugge 6-11 september 2004), pp. 39-40 en noten 72 en 73.

¹² Een Cas(s)etta wordt vermeld in de ondertitel van een 18de-eeuws genealogisch werk: *Généalogies de quelques familles des Pays-Bas*. Amsterdam, 1774. T.A. Cassetta blijkt onbekend in X. DE GHELLINCK VAERNEWYCK, *Petit traité de la noblesse de Belgique. II. Bibliothèque Héraldique*, Brussel, 1948. De naam vindt men al evenmin in G. FLAMENT, *Manuscrits Généalogiques de la Bibliothèque Royale. Index des patronymes*, Brussel, S.C.G.D., 1992, d.i. de index op de namen voorkomend in de inventaris F. LYNA, *Catalogue des manuscrits de la Bibliothèque Royale de Belgique. Tome XIII. Héraldique – Généalogie*, Brussel, 1948 van de nummers 7622-8507 van de algemene verzameling van de KBR, sectie handschriften. En ook niet in de naamindex van A. PINCHART, *Catalogue de la bibliothèque de M. F.-V. Goethals. Manuscrits*, Brussel, 1878.

Weg uit zijn vertrouwde omgeving

In 1799 was Joos van der Burch al 302 jaar overleden. Meer dan drie eeuwen heeft dit tweeluk dus in de Sint-Walburgakerk gehangen. Maar enkele maanden later zou hieraan wel heel drastisch een eind komen...

In 1792 waren Franse Revolutionaire legers voor het eerst de Oostenrijkse Nederlanden binnengevallen. In 1795 werden onze gewesten geannexeerd bij Frankrijk en in 1797 na de Vrede van Campo-Formio definitief door de Oostenrijkers afgestaan (in ruil voor Venetië). Maar al tijdens de Nationale Conventie (1792-1795) en daarna onder het Directoire (1795-1799) werden onze gewesten geplunderd. De schatten uit kerken, musea en bibliotheken werden geroofd en naar Parijs overgebracht, de meeste om nooit meer terug te keren.¹³ Eind 1794 was er een decreet uitgevaardigd dat alle kerkelijke bezittingen verbeurd verklaarde. Onder het Directoire werd grondig werk gemaakt van de religieuze kwestie d.m.v. een stroom wetten, waaronder die van 1 september 1796 die de sluiting van alle religieuze instellingen oplegde.

Op 4 januari 1798 werd bij decreet het kapittel van de Veurnse Sint-Walburgakerk afgeschaft. De kerk werd verbeurd verklaard en de openbare verkoop en de afbraak in het vooruitzicht gesteld. Op 27 april 1799 ging men over tot de verkoop van het kerkmeubilair. Daartoe behoorden ook de schilderijen (ten minste deze die nog niet eerder geroofd waren).¹⁴ Het tweeluk van Joos van der Burch verdween allicht op dat moment uit de kerk. De kerk zelf werd op 10 november 1799 te koop gesteld, verkocht en op 14 mei 1800 werd met de afbraak begonnen. Maar bij het zien van de eerste werken besloten enkele Veurnse notabelen om de kerk van de nieuwe eigenaar af te kopen. Het droeve lot dat eerder de Veurnse Sint-Niklaasabdij had ondergaan wou men niet herhaald zien.¹⁵ Aldus werd de kerk op de valreep van afbraak behoed (in april 1799 was te Brugge de Sint-Donaaskathedraal ook openbaar verkocht en deze werd wel ten gronde gesloopt in de jaren 1800-1802).

Wie het tweeluk in de loop van 1799 kocht is niet bekend, noch waar het zich de volgende decennia bevond. Maar circa 1870-80 dook het opnieuw op. Het werd aangekocht door een George Harris uit ... Boston, USA. Hierdoor verhuisde het diptiek dus naar de Nieuwe Wereld. In 1906 schonk George Harris het diptiek aan het Fogg Art Museum van de universiteit van Harvard in Cambridge, Massachusetts die het nog steeds bezit.

¹³ Zoals bv. een schilderij van Jacob Jordaens uit 1663, voorstellend het Laatste Oordeel, dat in september 1795 te Veurne werd geroofd en overgebracht werd naar de 'galerij van de Franse Republikeinen' in het Louvre te Parijs, waar het zich nu nog steeds bevindt.

¹⁴ F. DE POTTER, E. RONSE, P. BORRE, *Geschiedenis der stad en kastelrij van Veurne*, 2 vols., Gent, 1873, anastatische herdruk, Handzame, Familia et Patria, 1982, II, pp. 176-177.

¹⁵ In 1794 omgevormd tot militair hospitaal, het houtwerk van de bibliotheek gebruikt als brandhout, in 1797 openbaar verkocht en afgebroken in 1798. De bibliotheek, die ooit rijk aan handschriften was geweest, verdween naar alle windstreken.

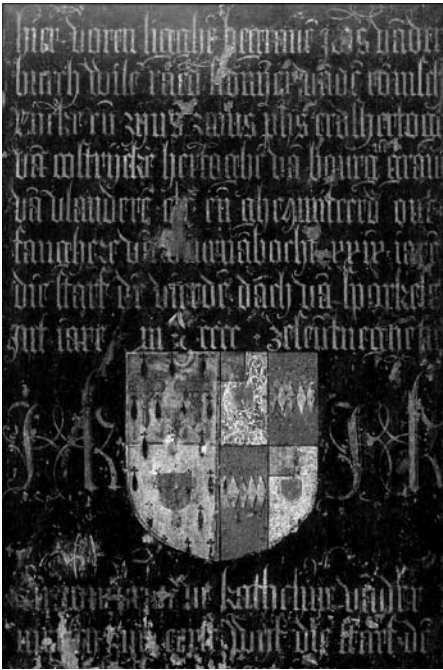

Fig. 2a: achterzijde van het donorpaneel: grafschrift en wapen Joos van der Burch
 Fig. 2b: radiografie met onderliggende eerste versie van achterzijde donorpaneel:
 Wapen Simon van der Burch met helm, helmteken en dekkleden

Radiografisch onderzoek leidt tot verrassende ontdekkingen

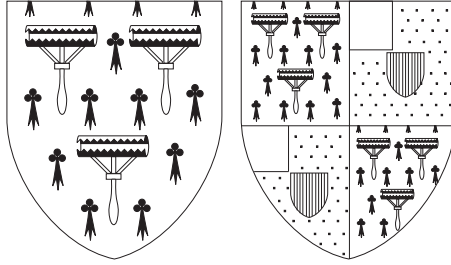
Het zou nog meer dan een halve eeuw duren vooraleer een eerste grondige studie werd gemaakt van het diptiek. Dit gebeurde in 1961 door het Nationaal Onderzoekscentrum Vlaamse Primitieven. De resultaten werden gepubliceerd in een reeks onder de titel *New England Museums*¹⁶ (catalogi gewijd aan werken van Vlaamse Primitieven in musea in de Oostkust van de USA).

Al snel viel op – het is met het blote oog ook te zien – dat het schilderij wellicht overschilderd is geweest. Op bepaalde plaatsen waar de verf van de bovenste laag is afgebrokkeld, zijn stukjes van een onderliggende verflaag te zien en op andere plaatsen schemert een onderlaag door de bovenlaag door. Maar met het blote oog is wel niet altijd duidelijk wat tot welke laag behoort...

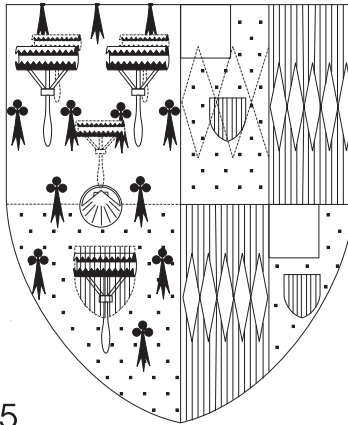
Dit is bv. nadrukkelijk het geval met het wapenschild op de achterkant. Zie figuur 2a en de schets die we ervan maakten in figuur 4 (waarbij vage contouren in stippellijn zijn voorgesteld). In het (heraldisch) rechtse deel van het wapen ziet men overal zwarte hermelijnstaartjes. Dit rechtse deel heeft ook twee kleuren: de onderste helft is goudgekleurd en de bovenste helft wit (weliswaar nu verkleurd tot een soort oker-

¹⁶ C.T. EISLER, *New England Museums*, o.c.

Figuur 3

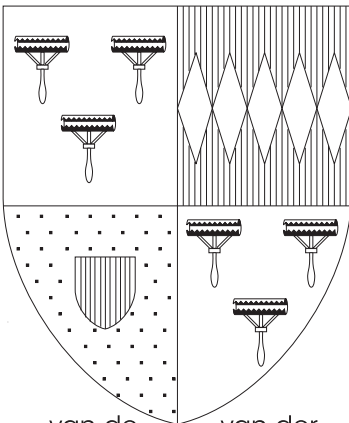

Figuur 4

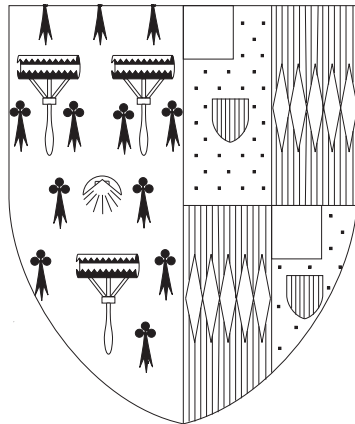
Figuur 5

van der
BURCH van der
MEERSCH

van de
WATERLEET van der
BURCH

Figuur 6

geel). Maar op de horizontale scheiding tussen die twee kleuren lopen twee hermelijnstaartjes gewoon door van de bovenste in de onderste helft. Heraldisch kan zo iets natuurlijk niet. In de bovenste helft ziet men twee rode roskammen, in de onderste helft in het midden een rood hartschild en de kam en steel van een derde rode roskam in superpositie. Zo iets kan heraldisch evenmin. Nu is het wapenschild van der Burch genoegzaam bekend ¹⁷ als: *in hermelijn drie roskammen van keel*. Waar komen dan die goudkleur in de onderste helft en het rode hartschild vandaan?

In 1961 werd beslist de achterkant van het schilderij aan een röntgenonderzoek te onderwerpen. De resultaten waren verbluffend! Er bleek zowaar een totaal andere heraldische voorstelling schuil te gaan onder de met het oog zichtbare en er van gescheiden door een effen zwarte verflaag. Van het grafschrift was in de onderste laag helemaal niets meer te zien. In de plaats daarvan was er een weelderig uitgewerkte heraldische versiering bestaande uit een helm waaraan d.m.v. twee linten het schild opgehangen is en een helmteken: een open vlucht en breed uitwaaiende dekkleden. In de linker- en rechterhoek onderaan staan telkens de letters S B, verbonden door een sierlijk slingerende lus in kruisvorm.

Een vat vol heraldische tegenstrijdigheden

Het onderliggende wapenschild is ook sterk verschillend, zie figuur 2b en de schets die we ervan maakten in figuur 5, nl.: *gevierendeeld: in 1 en 4: drie roskammen, in 2: 5 spitsruiten dwarsbalkgewijs geplaatst, in 3: een hartschild*. Op een radiografie zijn uiteraard geen kleuren te zien, maar uit dit negatief beeld kan toch afgeleid worden dat de kwartieren 1 en 4 alsook kwartier 3 donkergekleurde wapenfiguren hebben op lichtgekleurde achtergrond en kwartier 2 een lichtgekleurde wapenfiguur op donkere achtergrond. De drie roskammen in de kwartieren 1 en 4 betreffen nog steeds het wapen van der Burch (maar zonder hermelijnstaartjes). De wapens in de kwartieren 2 en 3 treft men ook in de thans nog zichtbare bovenste voorstelling aan, zodat we mogen aannemen dat de kleuren in het overschilderde schild deze zijn van het zichtbare schild.

Hiermee is nu ook duidelijk dat de onderste helft van het rechtse deel van het zichtbare wapenschild niets anders is dan het kwartier 3 van het oude wapenschild dat nadrukkelijk doorpriet. We moeten dus die goudgekleurde achtergrond en het rode hartschild wegdenken. Het heraldische bezwaar van de 'grensoverschrijdende hermelijnstaartjes' smelt dan ook weg als sneeuw voor de zon. En dan komt ook de derde rode roskam helemaal zichtbaar. Deze helft stelt dan opnieuw het exacte wapen van der Burch voor: *in hermelijn drie rode roskammen van keel*. Het wapen dat bedoeld was bij de overschildering van de achterzijde van het donorpaneel is getekend in figuur 6.

We merken ook nog op dat in het midden van het wapen van der Burch nog iets ronds te zien is met sporen van een witte kleur, maar het is thans zo goed als volle-

¹⁷ Zie de wapenboeken van C. GAILLIARD (KBR, hss), BERGMANS (SB Munchen), DE CONINCK (KBR, hss), de Wapenkaart van Vlaanderen, de zegels in J. TH. DE RAADT, *Sceaux armories des Pays-Bas et des pays avoisinants ...*, 4 vols., Brussel, Soc. Belge de Librairie, 1898-1903, enz...

dig afgebladderd. Gelukkig weten we uit de beschrijving van 1799 dat daar een *schelp van zilver* stond (een heraldische breuk op het volle wapen van der Burch).

Dan moet ook de (heraldisch) linkse helft van het wapen betrekking hebben op een echtgenote, in dit geval dus Katelijne van der Meersch. Deze helft is gevierendeeld: *in 1 en 4: in goud een hartschild van keel en een vrijkwartier van zilver, in 2 en 3: in keel vijf aangesloten spitsruiten van zilver* (het zilver verkleurd tot een soort okergeel zoals ook de letters van het grafschrift).

Maar wie dacht dat de raadsels door de radiografie opgelost waren, komt bedrogen uit. Integendeel, nieuwe raadsels dienden zich aan! Volgens de heraldische regels stellen in een vierdeling, de kwartieren 1 en 4 het wapen van een echtgenoot en in 2 en 3 het wapen van een echtgenote voor. Het wapen van Katelijne van der Meersch zou dus het wapen met het hartschild zijn. Het wapenschild *in goud een hartschild van keel* is een wapenschild dat in repertoria gemakkelijk identificeerbaar is als het wapenschild van de familie ... *van de Waterleet*.¹⁸ Het wapenschild *in keel vijf aangesloten spitsruiten van zilver* daarentegen vindt men nergens in Vlaamse repertoria, tenzij, maar met omgewisselde kleuren als *van der Meersche* (Holland).¹⁹ In de gevierendeelde linkse helft van het schild zijn dus blijkbaar de wapens van de ouders van Katelijne van der Meersch omgewisseld. En dan zou Katelijnes moeder een lid van de familie van der Waterleet moeten zijn...

Het vrijkwartier in het wapenschild van der Waterleet is allicht een breuk om een jongere tak van de familie aan te duiden. Andere voorbeelden waar die breuk in het wapenschild van der Waterleet voorkomt zijn ons echter niet bekend. En ook is het vreemd dat in de eerste overschilderde versie van het gevierendeelde wapen, in het 4de kwartier dit vrijkwartier *niet* voorkomt.

Op de voorzijde van het diptiek treft men in de glasramen ook nog twee kleine wapenschilden aan geplaatst vóór bijbelse figuurtjes. (zie figuur 3) In het Maria met Kind paneel is dit: *in hermelijn drie rode roskammen* (= van der Burch), in het donorpaneel is dit *gevierendeeld: in 1 en 4: van der Burch, in 2 en 3: van de Waterleet*. Heraldisch drukt dit laatste een echtverbintenis van der Burch x van der Waterleet uit, wat natuurlijk flagrant in tegenstrijd is met de tekst van het grafschrift. Gelukkig komt hier het materieel kunsthistorisch onderzoek ons ter hulp: die wapens zijn een latere overschildering²⁰. De tekening van de achterstaande bijbelse figuren zijn ook nu nog steeds duidelijk met het blote oog zichtbaar doorheen die wapenschilden. Die wapenschilden zijn ook nogal stuntelig geschilderd en kunnen de vergelijking met andere even kleine of nog kleinere details in bvb. de scènes in het landschap

¹⁸ RIETSTAP, *Armorial Général*; Zie ook de ingekleurde afbeeldingen van het wapenschild van der Waterleet in wapenboeken betreffende de kasselrij Veurne: SAV, *Witten Boeck*, voor de jaren 1588-89, 1592-93, 1600-01, 1607-08, 1619-20, 1625, 1657; P. DONCHE, ... *Schinckelle*, o.c. (ca 1660), fo 24; AGSB, hs. CAROLUS DE VISCH, *Notitiae Genealogiae diversarum nobilium et antiquarum familiarum Belgicarum proesertim Flandriae* (ca 1664), fo 199; Voor de kasselrij Kassel: F. CORTYL & J. MORTIER, *Manuscrit Ghys II 2308 Armorial*, Paris, 1998 (hs. samengesteld ca 1815), p. 131; Of ook het nog bestaande ingekleurde schild op het grafmonument *de Palme* in de kerk van Lo uit 1616.

¹⁹ RIETSTAP, *Armorial Général*.

²⁰ C.T. EISLER, *New England Museums...*, o.c., p. 64; J.O. HAND e.a., *Prayers and Portraits...*, o.c., p. 265, kol. 1.

helemaal niet doorstaan. Ongetwijfeld heeft die latere overschilderaar zich gebaseerd op het wapenschild op de achterzijde en (door een weliswaar correcte toepassing van de heraldische regels maar uitgaand van een foutief wapenschild) aan de echtgenote het wapen met het hartschild toegekend.

Radiografisch onderzoek van de voorkant

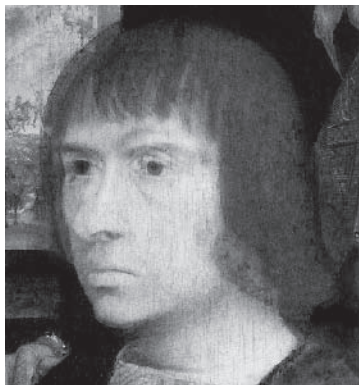

Fig. 7: radiografie laat Simon van der Burch zien

Op het gebied van verrassende ontdekkingen doet het radiografisch onderzoek van de voorkant zeker niet onder voor de achterkant! Hier bleek immers dat onder het gezicht van Joos van der Burch het gezicht van een *andere* man schuilging, met andere gelaatstrekken en ook iets meer in profiel geschilderd, een iets andere haarsnit en met een nauwer rond de nek aansluitend kleed. Ook deze was gescheiden van het recentere portret door een dikke zwarte verflaag (sporen van het zwart zijn nog met het blote oog te zien). Bij deze verborgen man hoort dan ook allicht de eerste versie van het wapenschild. Dit bevat in kwartieren 1 en 4 ook het wapen van der Burch, dus is de verborgen man ook een van der Burch.

Wie is deze verborgen man? Hij moet in elk geval in zeer nauw verband staan met Joos van der Burch, gezien in zijn wapenschild dezelfde andere wapens van aanverwanten voorkomen als in Joos' wapen.

Het antwoord is te zoeken in de genealogie van der Burch. Hiervan bestaan vele oude versies en ook een laat-19de-eeuwse publicatie (zie het biografisch-genealogisch deel van dit artikel). In de genealogie is inderdaad een Joos van der Burch te vinden, gehuwd met een Katelijne van der Meersch, levend in de tweede helft van de 15de eeuw te Veurne. Zij hadden als kinderen: Pieter, Simon, Margareta en Eleonora. De naam Simon van der Burch doet ongetwijfeld een belletje rinkelen. We kwamen al een Simon van der Burch tegen in de oude aantekening die in 1799 nog onderaan te zien was op het kader, als geboren in 1474, overleden in 1518 en zoon van Joos en Katelijne en begraven bij zijn ouders in de Veurnse Sint-Walburgakerk.

Dit moet dus de verborgen man zijn. En dit betekent dan ook dat de vader Joos op het diptiek de plaats heeft ingenomen van zijn zoon Simon. Deze herbestemming van het diptiek moet ook gebeurd zijn kort na Joos' overlijden, want het diptiek

werd aangewend om (in gesloten toestand) het grafschrift te tonen bij Joos' graf in de Sint-Walburgakerk.²¹ Voor- en achterzijde van het donorpaneel werden dus radicaal overklad met een dikke zwarte verflaag om vervolgens op een schone nieuwe lei respectievelijk een portret van Joos en zijn wapen met grafschrift te schilderen.

Dat de verborgen man Simon van der Burch is, wordt ook bevestigd in de initialen S B die tweemaal op groot formaat voorkomen onder zijn wapenschild. Simon was niet gehuwd, dus kunnen die initialen niet naar de voornamen van een echtpaar verwijzen. Zij staan voor zijn voornaam (Simon) en familienaam (Burch, van der).

Introductie, verdwijning en wederopstanding van een bisschop

In de late middeleeuwen werd het gebruikelijk om in een diptiek of triptiek ook zichzelf of zelfs een heel gezin te vereeuwigen in een zijpaneel, afgebeeld in geknielde houding in aanbidding van de religieuze personages. Omdat veel van dergelijke werken geschenken werden aan kerken of religieuze instellingen spreekt men van de 'donors'. In een diptiek werden zij afgebeeld op het rechte luik, op een triptiek (drieluik) op de zijpanelen (ofwel op één zijpaneel of op beide (bv. de man met zijn zonen op het ene, echtgenote en dochters op het andere)).

Om ook voor derden duidelijk maken wie de afgebeelde personen waren, werd de familienaam uitgedrukt door het wapenschild van de donor in de scene te verwerken (eventueel gedeeld of gevierendeeld met het wapen van de echtgenote). Om de voornaam of voornamen van donor of donorechtpaar uit te drukken, werd(en) achter de donor(en) hun (respectievelijke) patroonheilige afgebeeld, met één hand rustend op de schouder. De identiteit van de patroonheiligen zelf werd duidelijk gemaakt door hun 'attribuut', d.i. een voorwerp in verband met hun leven of hun (martel-)dood. Zo is bvb. een aambeeld het attribuut voor Sint-Elooi, een schelp voor Sint-Jacob, een sleutel voor de H. Petrus, een boog of pijlen voor Sint-Sebastiaan, voor de vier evangelisten Lucas, Marcus, Matheus en Johannes resp. een stier, leeuw, engel en een adelaar, enz. Uiteraard waren er meerdere verschillende heiligen met een zelfde voornaam die dan verschillende attributen hadden, maar ook éénzelfde heilige kon door meer dan één attribuut aangeduid worden, zoals bvb. Johannes de Doper: ofwel met een kruis in de hand, ofwel met een lam, ofwel met een hoofd op een schotel. Johannes de Evangelist had als attributen ofwel een adelaar of boek of kelk.²²

²¹ De suggestie in C.T. EISLER dat de herbestemming (met overschildering) van de diptiek pas na het overlijden van Simon (1518) zou gebeurd zijn lijkt ons niet aannemelijk om volgende redenen: a) Simon overleed 21 jaar na zijn vader, het is ondenkbaar dat Joos, begraven in de kerk al die tijd geen grafschrift zou gehad hebben, er zou er zeker één in zijn grafsteen gebeiteld zijn, maar dan was een expliciete verwijzing naar zijn graf (*hier vooren lighen begraven...*) op de diptiek toch niet meer nodig? b) Als pas bij Simons overlijden een grafschrift op de diptiek werd aangebracht dan zou de tekst ook Simon vermelden gezien hij bij zijn ouders werd begraven (en dan niet door een (latere) vermelding op de lijst).

²² Over heiligen en hun attributen: zie http://en.wikipedia.org/wiki/Saint_symbology of nog uitgebreider: <http://www.catholic-forum.com/saints/indexsnt.htm>.

Toen Simon van der Burch de diptiek liet vervaardigen ging hij ook op die manier te werk. Op zijn voornaam uit te drukken had hij niet zoveel keus: enkel Simon de Kananeeër (ook de Zeloot genoemd, één der 12 apostelen, niet te verwarren met Simon, door Jezus hernoemd tot Petrus (Sint-Pieter)). Simon de Kananeeër had als attributen een zaag of gekruiste roemriemen of twee vissen.²³ Maar Simon van der Burch zag dat blijkbaar niet zo goed zitten, want hij koos voor een heel andere heilige Simon, één zonder eigen specifiek attribuut, maar wel een bisschop, nl. Simon, tweede bisschop van Jeruzalem (die leefde tijdens de vernieling van de tempel (70 na Chr.)). Door hem aan te kleden als een bisschop met een rijkelijk uitgedoste mantel, mijter, staf en handschoenen (handschoenen maken het onderscheid met een abt, die zonder handschoenen afgebeeld wordt) kon hij hem toch goed identificeerbaar maken.

Maar toen beslist werd het donorpaneel te overschilderen met het portret van zijn vader Joos, was deze bisschop uiteraard helemaal niet meer op zijn plaats! Het is ondenkbaar dat men een niet-bijpassende heilige zou laten staan na de substitutie van Simons portret door dat van zijn vader Joos. Normaliter hoorde daar nu de Heilige Judocus afgebeeld te worden, die klassiek voorgesteld word met een pelgrimsstaf en een kroon aan de voeten.

Hier past het nog even terug te grijpen naar de beschrijving uit 1799. Deze beschrijving is vrij gedetailleerd wat betreft de donor (kostuum, haartool) en vermeldt het venster met wapenschild, maar zwijgt, vreemd genoeg, in alle talen over de bisschop terwijl die toch een grote ruimte in het donorpaneel vult. Maar hier komt het technisch kunsthistorisch onderzoek opnieuw ter hulp... De bisschop maakte zeker integraal deel uit van de oorspronkelijke compositie, maar er waren ook resten van een dikke donkere overschildering gevonden. Ook de muur in de achtergrond bleek oorspronkelijk wellicht eerder grijs dan zwart.²⁴ De hypothese is dan ook dat op het ogenblik van de herbestemming van het donorpaneel, de storende bisschopsfiguur door een dikke laag zwarte verf aan het oog onttrokken werd. Wat dan verklaart waarom de beschrijving van 1799 met geen woord over de bisschop rept. En tevens ook waarom de bisschopsfiguur zeer goed bewaard is in tegenstelling tot de rest van het paneel:²⁵ drie eeuwen lang had de tand des tijds geen vat gehad op de bisschop, want geborgen, maar ook verborgen onder een dikke zwarte verflaag.

Maar toch staat op vandaag de bisschop er wel in vol ornaat! En dus moet ergens tussen april 1799 (de uitverkoop van het kerkmeubilair van de Sint-Walburgakerk) en voor dat het tweeluik het museum in Harvard bereikte, de zwarte laag opnieuw verwijderd zijn. Het is best mogelijk dat in de 19de eeuw op bepaalde plaatsen zwarte verf afgebladderd was en de ontstane openingen een onderliggende figuur verraadden. Een 19de-eeuwse nieuwsgierige kunstverzamelaar zou dan de zwarte laag verwijderd hebben zodat de rijkelijk uitgedoste bisschop na zijn eclips van meer dan drie eeuwen een wederopstanding meemaakte.

²³ Zie bvb. het linkerpaneel van de Du Quesnoy-Van der Tommen triptiek (ca 1515-1520), waar deze Sint-Simon afgebeeld staat met zijn rechterhand op de rechterschouder van een geknielde Simon de Quesnoy en die in de linkerhand een lange zaag rechtop houdt (P. SYFER-D'OLINE e.a., *The Flemish Primitives IV. Masters with provisional names. Catalogue of early Netherlandish painting in the Royal Museum of Fine Arts of Belgium*, Brussel, Brepols, 2006, i.h.b. p. 117.

²⁴ J.O. HAND e.a., *Prayers and portraits...*, o.c., p. 265, kol. 2.

²⁵ C.T. EISLER, *New England Museums*, o.c., p. 14.

De resultaten van het onderzoek van 1961 vormden begin 2007 nog steeds de voornaamste bron van kunsthistorische kennis over dit diptiek. Een publicatie uit 1969²⁶ is een korte samenvatting hiervan. Men vindt er slechts één nieuw element, nl. de ouders van Katelijne van der Meersch die *Testard van der Meersch* en *Passchasia van de Waterleet* zouden zijn.²⁷ Maar helaas, alvast voor de vader klopt de voornaam niet ... (zie verder in het biografisch-genealogisch deel). Ook dat was overgenomen uit verouderde 19de-eeuwse publicaties.

Het meest recente onderzoek was in hoofdzaak materieeltechnisch.²⁸ Dendrochronologisch onderzoek gaf aan dat de bomen voor het hout van de panelen ten vroegste in 1477 waren gekapt en de panelen ten vroegste in 1470 maar statistisch meer waarschijnlijk na 1493, beschilderd werden.²⁹ Naast de infraroodreflectogram techniek werd ook X-radiografie toegepast om de onderliggende beschilderingen bloot te leggen.

Hieruit bleek dat onder de voorstelling van Simon van der Burchs familiewapen nog andermaal een andere verflaag zat! De achterzijde van het donorpaneel was inderdaad een allereerste maal beschilderd geweest met een marmerimitatie. Een dergelijke beschildering waarbij steensoorten geïmiteerd werden komt wel meer voor op de achterzijde van een paneel.³⁰ In totaal zijn er dus op de rugzijde, naast de witte grondlaag, vier verflagen: een marmerimitatie, het wapen van Simon van der Burch met helm, helmteken en dekkleden, een zwarte bedekkingslaag en de huidige laag met het wapen van Joos van der Burch en zijn grafscript.

De dyptiek van der Burch mag misschien wel niet een meesterwerk van grote namen als van Eyck of Memling zijn, het is zeker geen 'oppervlakkig' paneel, maar daarentegen wel één met *diepgang*, iets wat zowel letterlijk als figuurlijk mag begrepen worden.

²⁶ L. VAN DEN BERGEN-PANTENS, 'Une diptyque van der Burch', o.c. (de geboortedag en –maand van Simon vander Burch is hier vergeten, de fouten in de tekst van 1961 werden herhaald).

²⁷ De bron hiervoor is echter niet raadpleegbaar, want er wordt verwezen naar notities van een privaat persoon (overleden) Alberto van der Meersch (Buenos Aires, 1907 – Antwerpen?, ?). Het gegeven over de ouders van Katelijne vindt men ook in [G. VAN DER BURCH], *Histoire, origine, ...*, o.c., p. 48.

²⁸ 34 vroeg-Nederlandse diptieken werden door dr. Ron Spronk en collega's onderzocht.

²⁹ Vroeg-Nederlandse schilders gebruikten allemaal eikenhout uit de Baltische staten, waarvan de kapdatum relatief gemakkelijk vast te stellen is.

³⁰ Voor een imitatie van porfiersteen op de rugzijde, zie J.O. HAND e.a., *Prayers and portraits...*, o.c., p. 211.

NIEUWE HERALDISCHE, BIOGRAFISCHE EN GENEALOGISCHE GEGEVENS

Zoals al in de inleiding gezegd, werd voor kennis over de donor(s) tot nu toe uitsluitend gesteund op verouderde 19de-eeuwse publicaties (en zonder de enkele daarin aangehaalde archivalische bronnen te verifiëren). In de biografie van Joos van der Burch staan in het artikel uit 1961 dan ook heel wat onjuistheden (ook overgenomen in recentere publicaties).³¹ De heraldische, genealogische, biografische en algemeen-historische aspecten werden door ons uitgediept op basis van origineel 15de-eeuws bronnenmateriaal.

Heraldische details

Het vierde kwartier in Simons wapen

Simon van der Burch gebruikte een gevierendeeld wapen (zie figuur 3). Een gevierendeeld wapen verwijst meestal naar echtgenoot en echtgenote. Dan worden in de kwartieren 1 en 4 (eerste diagonaal) het wapen van de echtgenoot afgebeeld en in 2 en 3 (tweede diagonaal), het wapen van de echtgenote. Maar een gevierendeeld wapen kan ook verwijzen naar de ouders: in 1 en 4.; het wapen van de vader (tevens ook het eigen wapen), in 2 en 3: het wapen van de moeder. Daar Simon niet gehuwd was moet een vierending wel naar zijn ouders verwijzen. Simons moeder was Katelijne *van der Meersch*. Dus stelt het wapen in 2, nl. *in keel 5 aangesloten spitsruiten van zilver* het wapen van de familie van der Meersch voor. Maar in kwartier 3 staat niet dit zelfde maar een ander wapen, nl. *van de Waterleet*. Simon wou dus heraldisch niet alleen de band met zijn ouders maar ook met zijn grootouders uitdrukken. Wanneer men vier grootouders in een gevierendeeld wapen wil voorstellen, vervangt men het onderste wapen uit elke diagonaal (1-4 en 2-3) door respectievelijk dit van de paternele en de maternele grootmoeder. Het wapen in kwartier 3 is dus dit van de maternele grootmoeder (*van de Waterleet*).

Op kwartier 4 staat ook een wapen *van der Burch*. Betekent dit daarom dat zijn paternele grootmoeder ook een van der Burch was, m.a.w. dat zijn paternele grootvader huwde met iemand van de eigen familieclan? Dit lijkt iets te veel toeval. Er is

³¹ C.T. EISLER, *New England Museums*, o.c., 1961: p. 15: Identificatie van Joos van der Burch als zoon van Achilles en Adriana van Wulsberghe is genealogisch onjuist; eerste vermelding van een Joos van der Burch, zoon van Achilles in 1453 klopt niet, want dit betreft een Joos van den *Berghe*, zoon van Achilles (overgenomen in: L. VAN DEN BERGEN-PANTENS, 'Une diptyque van der Burch', o.c., p. 216); p. 16: Joos van der Burch aanwezig op de zalving en kroning van Lodewijk XI van Frankrijk in Reims en Parijs in 1461 is onterecht: de aanwezige was de heer van de Burch van Sint-Rijkers, toen was dit Pieter fs Pieter van der Burch; Joos' overlijdensjaar is 1497 en niet 1496; Simon was niet de derde maar tweede zoon, Joos had niet vijf, maar vier kinderen (er was geen zoon Karel) (overgenomen in: 'Une diptyque van der Burch', o.c., p. 216); Joos' zoon Pieter was geen hoogbaljuw van de stad en kasselrij Veurne, dit betreft een andere Pieter, zoon van Achilles van der Burch (overgenomen in: 'Une diptyque van der Burch', o.c., p. 216); p. 17: Simon niet derde maar tweede zoon; p. 18 en 19: foute beschrijving wapen: *or escutcheon and canton gules* moet zijn: *or escutcheon gules and canton silver* (overgenomen in 'Une diptyque van der Burch', o.c.); p. 19: foute beschrijving wapen: *gules give* [five] *fusils* or moet zijn: *gules five fusils silver*. J.O. HAND e.a., *Prayers and Portraits...*, o.c., 2006, pp. 264 en 303: overlijdensjaar 1496 moet 1497 zijn, p. 265: Furness moet zijn Furnes (Nl.: Veurne).

evenwel nog een andere mogelijke verklaring: zijn paternele grootmoeder voerde géén wapen. In dergelijk geval wordt vaak de 'lege plek' opgevuld door een herhaling van het hoofdwapen.³²

Deze laatste mogelijkheid lijkt ook de meest waarschijnlijke. Slaan we de genealogieën van der Burch (gepubliceerd of in handschrift) erop na, dan vallen die, m.b.t. de grootvader van Simon, uiteen in twee groepen. De 19de-eeuwse publicaties stellen dat Simons vader, Joos een zoon zou geweest zijn van Achilles van der Burch (heer van de Burg van Sint-Rijkers) en Adriana van Wulfsberghe.³³ Maar alle oude 17de of 16de-eeuwse genealogieën daarentegen vermelden Simons vader Joos steevast als zoon van een Wulfaart, bastaardzoon van Jacob van der Burch (een jongere broer van de voornoemde Achilles van der Burch).³⁴ Ook de 17de-eeuwse Veurnse kroniekschrijver Pauwel Heinderycx (1633-1683) sluit hierbij aan, want hij schrijft dat de wettelijke tak van de familie uitgestorven was, maar dat een bastaardtak nog voortleefde.³⁵ In een recente kritische analyse van de genealogie van der Burch werd de afstamming via Wulfaart ook weerhouden.³⁶

Nu valt het op dat in geen enkele van de genealogieën waar Simon een kleinzoon van Wulfaart genoemd wordt, Wulfaarts echtgenote vermeld wordt. Als Simons grootvader, Achilles zou geweest zijn en zijn grootmoeder paterneel dus Adriana van Wulfsberghe, dan zou zeker het wapen van de vooraanstaande familie van Wulfsberghe (*in keel 10 schelpen van goud*)³⁷, opgenomen geweest zijn in het wapen van Simon in het vierde kwartier. Dat het er *niet* staat is een bevestiging te meer dat Simons grootvader *niet* Achilles van der Burch was. Maar als bastaardzoon kon

³² Zie A. VON VOLBORTH, *Heraldry*, Poole, 1981, p. 91, nr. 636 waar de regels voor Groot-Brittanië vermeld worden ingeval men vier grootouders in de vier kwartieren wil afbeelden en ook de opmerking daar, dat als een grootouder niet-wapenvoerend zou zijn, in dat geval het hoofdwapen de plaats inneemt.

³³ F.-V. GOETHALS, *Dictionnaire généalogique et héraldique des familles nobles du Royaume de Belgique*, 4 vols., Brussel, Polack-Duvivier, 1849-1852, I (1849), p. 527 als enig vermeld kind van Achilles (p. 526); J.-J. GAILLIARD, *Bruges et le Franc*, 5 vols. + suppl., Brugge, Edw. Gailliard, 1857-1864, V (1862), p. 334 als 2de kind van Achilles (p. 330); [graaf Guillaume VAN DER BURCH], *Histoire, origine, ...*, o.c., p. 47, als 6de kind (p. 44) van XV. Achilles (p. 36).

³⁴ KBR, FM 42 B 53, farde van der Burch: laat-16de-eeuwse genealogie (volgens een zin aan het eind in de ik-vorm, opgemaakt door Willem van der Burch (+ 1565-66), heer van de Burg van Sint-Rijkers); RAB, Fonds de Thibault de Boesinghe, nr. 424B, onder nr 26: vier genealogieën van der Burch; KBR, II 6976, fo's. 151v-152v: 17de-eeuwse genealogie door Marius Voet (gepubliceerd in *Annuaire de la Noblesse de Belgique*, 1866, pp. 345-352); RAB, Aanwinsten, nr. 944: kopie rond 1800 van een oudere handschriftelijke genealogie; Het genealogisch handschrift van Jacobus-Antonius Kerkhofs (17de eeuw), in privaat bezit, bevat twee genealogieën, één die aansluit bij de overige handschriftelijke en een tweede, die aansluit bij de andere gedrukte genealogieën (Joos zoon van Achilles en A. v. W.), die laatste ook gepubliceerd in: L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Coutumes ... Furnes. IV: Etat des fiefs ...*, o.c., p. 455.

³⁵ P. HEYNDERICKX, *Annalen van Veurne. Beschrijving der prochieen en leenhoven*, Nieuwpoort, Heemkring Bachten de Kupe, Dokumenten Nr. 3/V.-1, oktober 1984, pp. 64-65: *Nu geheel verstorven, sonder datter eenige van de rechte linie overgebleven syn al hoewel datter nog eenige syn die hun wapens en naeme dragen en(de) jegenwoordig soo treffelyck syn als die van het rechte geslachte oyt geweest hebben.*

³⁶ H. DOUXCHAMPS, 'Les quarante familles belges les plus anciennes subsistantes: BURCH', in: *Le Parchemin*, nr. 314 (ma-apr. 1997), pp. 112-125.

³⁷ Vermeld in minstens twee 16de-eeuwse wapenboeken: dit van Cornelius Gailliard, wapenheer van Karel V en Filips II (*Le Blason des Armes*, uitgegeven in 1866) en in het wapenboek Vlaanderen van de stadsbibliotheek van München (uitgegeven in: P. BERGMANS, *Armorial de Flandre du XVIme siècle*, Brussel, Parijs, 1919).

Wulfaart niet zomaar huwen binnen de stand van zijn natuurlijke vader en hij huwde allicht een vrouw van wie de familie geen wapen voerde.

Het wapen van Joos van der Burch

Wat met het wapenschild in de nieuwe overschilderde versie op de achterkant van het donorpaneel? De overschildering is gebeurd door een professionele schilder die ook de prachtige gecalligrafeerde tekst neerzette voor het grafschrift. Maar toch is hier een en ander misgelopen. Ofwel heeft de schilder niet begrepen (of heeft men het hem niet duidelijk uitgelegd) dat het wapenschild met de spitsruiten (Simons moeder in kwartier 2 van fig. 3) dit van Joos' echtgenote was en heeft hij verkeerdelijk het wapenschild van der Waterleet geplaatst in kwartieren 2 en 3 van de (heraldisch) linkse helft van het gedeelde wapen (zie fig. 2).

Ofwel wist hij wel degelijk hoe het wapen van der Meersch eruit zag, maar kende hij niets van heraldiek en zette hij het wapenschild van der Meersch per abuis in kwartieren 2-3 i.p.v. in 1-4. Heeft de ietwat ongewone constellatie van Simons wapen hem misschien in verwarring gebracht? Maar anderzijds kan het toch niet anders dan dat het Simon en zijn broer en zuster meteen moet opgevallen zijn dat de overschildering een heraldische miskleu bevatte. Waarom is het niet rechtgezet? Dit blijft vooralsnog een open vraag...

De breuken in de wapens van der Burch en van de Waterleet

In het wapen van Joos van der Burch komt in het midden een schelp van zilver als breukfiguur voor en in het wapen van de Waterleet een vrijkwartier van zilver als breukfiguur. In het wapen van Simon evenwel zien we deze beide breuken niet.

Een 19de-eeuwse genealogie die ook een Wulfaart (+ 1447) vernoemt (maar niet als vader van Joos), vermeldt erbij dat hij het familiewapen brak met *een schelp in het midden* (maar *van keel* ipv *van zilver*). Deze Wulfaart betreft wel degelijk de Wulfaart die de oude handschriftelijke genealogieën wél als vader van Joos aanduiden.³⁸ En dezelfde publicatie vermeldt bovendien nog dat Joos van der Burch zelf ook een schelp als breuk gebruikte.³⁹ Deze schelp als breukfiguur lijkt andermaal een bevestiging dat Joos van der Burchs vader, Wulfaart was en niet Achilles.

Wat de breukfiguur in het wapen van de Waterleet (het vrijkwartier van zilver) betreft, hebben we geen gegevens gevonden. We vinden wel (maar in 1634) een andere breukfiguur: *een ster van keel* op de plaats van het vrijkwartier.⁴⁰

³⁸ [G. VAN DER BURCH] *Histoire, origine ...*, o.c., p. 28. Opmerkelijk is wel dat de vier kinderen die daar bij die Wulfaart gegeven worden, nl. Andries, Karel, Jacob en Judoca, precies deze zijn die men aantreft als broers en zuster van Joos van der Burch in alle 16de- of 17de-eeuwse handschriftelijke genealogieën die Joos een zoon van Wulfaart noemen. Het ziet er dus naar uit dat in de 19de-eeuwse gepubliceerde genealogieën, Joos van der Burch vakkundig uit dit gezin weggeknipt werd om hem daarna op een andere (meer eervolle) plaats te enten in de stamboom (als een zoon van Achilles, heer van de Burg van Sint-Rijkers en Adriana van Wulfsberghe).

³⁹ [G. VAN DER BURCH] *Histoire, origine ...*, o.c., p. 47.

⁴⁰ Sint-Walburgakerk te Veurne, Sint-Pieterskapel, grafmonument van Omaar Schyncke en Anna van de Waterleet (beiden overleden in 1634). Zie ook een tekening ervan in: KBR, FM 38, I, p. 21. Voor de kleur van de ster: zie KBR, FM 42 farde B 269^e (Schyncke).

Het lijkt er op dat bij de overschildering met het wapen van Joos van der Burch er meer op de precieze heraldische details gelet werd, dan toen Simon zijn wapen liet aanbrengen. In Simons gevierendeeld wapen ontbreken niet alleen de breukfiguren (schelp, vrijkwartier) maar zelfs de hermelijnstaartjes in het eigen wapen van der Burch. Het diptiek werd ten tijde van Simon vermoedelijk gebruikt voor persoonlijke devotie in de beslotenheid van de eigen woning. Het bevondt zich niet op een publieke plaats. Maar met de herbestemming in 1497 als gedenkteken en grafscript bij Joos' graf in de Veurnse Sint-Walburgakerk kwam het wel op een plaats waar het zou gezien worden door alle kerkgangers. En het wapen zou (terechte) kritiek kunnen uitlokken, bv. van de leden van de wettelijke tak der van der Burchs, die het volle wapen (zonder breuk) voerden. Wellicht zijn daarom de breuken toen wel aangebracht. Maar tegen deze oplettende aandacht voor heraldische details blijft de miskleu van het omwisselen van de wapens van der Meersch en van de Waterleet schril afsteken ...

Biografie van Joos van der Burch

Loopbaan

Joos van der Burch duikt voor het eerst⁴¹ op in de jaarrekeningen van de kasselrij in het rekenjaar 1463-64. Op 20 juli 1463 werd hij samen met Jacob Colaerts naar leper gezonden naar de Raad van Vlaanderen om er bij twee raadsheren enkele boeken over het gewoonterecht en enkele oorkonden te raadplegen.⁴² Hiermee sluit hij naadloos aan bij zijn voorganger Pieter van der Meersch, die begin februari 1463 overleden was (zie verder). Joos moet toen nog een jonge man geweest zijn, gezien hij zijn functie nog 29 jaar lang zou uitoefenen en pas overleed begin 1497. Hij was toen ook nog niet gehuwd. Zijn toekomstige echtgenote heeft hij allicht leren kennen vanuit zijn beroepsactiviteiten, want hij huwde in januari 1467 met Kathelijne van der Meersch, een dochter van zijn voorganger-ontvanger van de kasselrij (zie verder).

Zijn hele loopbaan is goed te volgen aan de hand van de kasselrijrekeningen, waar hij in elke rekening tussen de 5 en 10-maal maal geciteerd wordt.

Op 4 oktober 1463 trok hij met de landhouder van de wet naar Brugge om paalstenen te kopen om daarmee een vrije weg af te bakenen die de kasselrij bezat en van Oostduinkerke naar de zee liep.⁴³ Tien dagen later, was hij met beide landhouders

⁴¹ De veronderstelling van [G. VAN DER BURCH], *Histoire, origine ...*, o.c., p. 47 dat hij het zou zijn die met vele andere Vlaamse edelen Filips de Goede vergezelde naar Reims en Parijs voor de zalving en kroning van Lodewijk XI van Frankrijk houdt geen steek. In de opsomming van edelen wordt gesproken van o.a.:... *les seigneurs de Gruuthuyse et du Bourg*.. De eerste is Lodewijk van Brugge, de tweede is Pieter fs Pieter van der Burch (+ 1466-67), de toenmalige heer van de Burg van Sint-Rijkers. *Bourg* in die opsomming verwijst naar de naam van een heerlijkheid, niet naar een familienaam. Joos van der Burch was in 1461 nog erg jong: hij huwde pas een eerste maal in 1466-67, was nog geen ontvanger van de kasselrij Veurne (pas in 1463) en overleed pas 35 jaar later in 1497.

⁴² ARA, RK 43162, fo 18v: *Jacob Colaerts en Joos van der Burch omme te beleedene zeker costumiers en(de) andere oorconden voor meester Rijkewaert Uutenhove en Jacob de Rudder Raden mijns gheduchs heeren.*

⁴³ ARA, RK 43162, fo 23.

opnieuw in Brugge, ditmaal niet om stenen, maar om geld te zoeken... Daarmee wilde de kasselrij hun aandeel in een onlangs door de Vier Leden van Vlaanderen goedgekeurde subsidie aan de heer van Charollais (= Karel de Stoute, toen hij nog geen hertog was) betalen. In Brugge hoopten zij een geldschieter te vinden. Maar hun dienstreis van zes dagen was vergeefs geweest, ze vonden geen geld in Brugge. Op 21 oktober gingen ze op zoek in Ieper. Ditmaal vonden ze wel de financiële middelen. Vier dagen later, op 25 oktober kon Joos dan ook met een som van 341 ¼ ryders op zak terug naar Brugge trekken om die daar over te maken in de handen van Bertholomeus Trotin, secretaris van de heer van Charollais.⁴⁴

In de functie van ontvanger moest Joos ook elk jaar de rekening opmaken van de inkomsten en uitgaven van de kasselrij. Die rekening werd daarna door vorstelijke commissaren nagezien. De inkomsten van het kasselrijbestuur bestonden in hoofdzaak uit belastingen geïnd door de lokale ontvangers (*zitters*) in de parochies die deel uitmaakten van de Keure van Veurne-Ambacht, in de acht min of meer zelfstandige parochies in het zuiden van het kasselrijgebied en in de geëncloveerde heerlijkheden. Het kasselrijbestuur beschikte krachtens hun eeuwenoude vrijheden over een octrooi om die belastingen te kunnen innen. Maar het octrooi moest wel elk jaar opnieuw formeel bekomen worden van de ontvanger-generaal van Vlaanderen. De ontvanger diende het te halen te Gent. Al in het schepensjaar 1464-1465 vinden we Joos van der Burch vermeld die dit octrooi ging ophalen: de kasselrijrekening vermeldt zijn terugbetaalde verplaatsingskosten: hij was daarvoor te Gent bij Christoffel Buridan, ontvanger-generaal van Vlaanderen en Artesië geweest en was in totaal vijf dagen van huis weg geweest.⁴⁵

Maar in het schepensjaar 1465-1466 liep dit reisje niet van een leien dakje. Hij was op 16 februari uitgestuurd, maar ontvanger Buridan gaf niet thuis en Joos moest twee dagen wachten op zijn thuiskomst. En toen de ontvanger-generaal opdaagde kreeg hij te horen dat hij, bij brieven van overheidswege, verbod gekregen had om nog verder octrooien te verlenen en dat Joos zich maar rechtstreeks tot de hertog van Bourgondië moest wenden. Dus trok Joos van daar verder naar Brussel om van de hertog of van de Grote Raad (van Mechelen) het octrooi te verkrijgen. Maar hij werd er afgewimpeld met de mededeling dat de hertog 'te grote lasten overkomen waren'. Hij keerde dus met lege handen terug.⁴⁶ Men had hem in Brussel aangeraden om maar eens terug te komen na Palmzondag (7 april). Op 8 april trok Joos andermaal naar Brussel, ditmaal vergezeld van Jacob Colaerts *omme dat mijn voors. heren difficulte maecten int gheven ende expedie(re)n vanden voors(eide) ottroye zoo was de voors(eide) Jacop gheordonneert mede te treckene, omme dat te helpen impete(er)ne*. Ook nu kostte het moeite om een besloten brief te verkrijgen bestemd voor de ontvanger-generaal waarmee van hem het octrooi zou bekomen worden, want in totaal bleven beiden 17 dagen van huis weg. Als reden voor het lange verblijf gaven ze op dat er in Brussel een grote drukte van wapenschouwingen was.⁴⁷

⁴⁴ ARA, RK 43162, fo's 23v, 24.

⁴⁵ ARA, RK 45163, fo 11. Hij kreeg een vergoeding van 10 Lb. parisis.

⁴⁶ ARA, RK 45164, fo 11 (voor zijn 11 dagen kreeg hij 22 lb. par. vergoeding).

⁴⁷ Inderdaad, Karel de Stoute die in die maand door zijn vader Filips de Goede tot luitenant-generaal benoemd was (waarna zijn vader zich uit de politiek had teruggetrokken) maakte aanstalten tot militair optreden tegen de bemoeienissen in Luik van de Franse koning. De kasselrijrekening vermeldt overigens ook de thuiskomst, later op het jaar van Veurnenaars die deelgenomen hadden aan de belegering van Luik (oktober 1465, de oorlog van "le Bien Public").

In 1466-67 kon de ontvanger-generaal weer niet meteen een octrooi verlenen. Joos was weer 17 dagen ervoor uithuizig. In 1467-68 had hij er iets beters op gevonden: toen hij vernomen had dat de vorstelijke commissarissen te Nieuwpoort waren (allicht om daar de stadsrekening te horen) spoedden hij en Jacob Colaerts zich op 17 februari naar die commissarissen, niet alleen om de eigen kasselrijrekening te doen tekenen, maar tegelijk om het ceduul te bekomen ten behoeve van de ontvanger-generaal van Vlaanderen waarmee ze het octrooi konden bekomen ... Weer minder geluk had Joos begin april 1468: Christoffel Buridan gaf weer eens niet thuis in Gent, hij was naar Rijsel om zijn eed te vernieuwen. Dus reisde Joos hem achterna (6 dagen).⁴⁸ In 1470 was Joos slechts vier dagen van huis want Christoffel Buridan was te Brugge.⁴⁹ In 1474 kon hij hem andermaal strikken te Nieuwpoort (2 dagen) en in 1482 te Sint-Winnoksbergen (2 dagen).⁵⁰

In maart 1469 schouwde Joos met de landhouder van commune twee bruggen⁵¹ die in slechte staat waren, de Pereboombrug en de Zandbrug. Hij vond dat ze nieuw moesten gemaakt worden, kocht het nodige hout ervoor en gaf opdracht ze te herbouwen. Het hout kostte 105 pond, een timmerman en een smid werden resp. 62 en 16 pond betaald en een aardewerker die 27 dagen wroette, 8 pond.⁵² In juli van dat jaar 1469 (en ook in het rekenjaar 1476-77) kocht hij te Rijsel laken. Daarmee werd voor de leden van de schepenbank een bovenkleed ('keerle', 'keerlaeken') gemaakt als uiterlijk teken van hun functie.⁵³ Die ambtskledij was verder opgesmukt met zijden koordjes en andere versierselen.⁵⁴

Karel de Stoute, hertog sinds 1467 voerde heel wat oorlogen tegen de inmenging van de Fransen. Daartoe liet hij de leenhouders in zijn landen oproepen tot de strijd of op zijn minst tot het betalen van een vervangende belasting. In 1470 inde Joos van der Burch die taks voor de afkoop van oorlogsdienst, die geheven werd op het jaarlijkse inkomen van lenen en achterlenen in het baljuwschap (de kasselrij) van Veurne.

⁴⁸ ARA, RK 43167, fo 13.

⁴⁹ ARA, RK 43169, fo 14.

⁵⁰ ARA, RK 43173, fo 11: *gezonden naar Nieuwpoort bi de heren commissarissen die de rekening van de voorseide lande ghehoort hadden omme de voors rekeninghe te doen teekenene en(de) sluitene ende omme van Christoffels Buridan ontfangher van Vlaenderen te vercrighene tottroy van dese verledenen jaerscare, was uute twee daghen beloopt IIIJ Lb, 1482: ARA, RK 43181, fo 11.*

⁵¹ De Zandbrug was gelegen in de Broucstrate (ARA, 43156 (1457-58), fo 29v).

⁵² ARA, RK 43168, fo 13: *... naer Perboombrugghen omme de ghebreken vander zelve brugghen metgaders de Zandtbrugghen te oversiene en(de) te doen vermakene ende mede dat zij bevonden dat van nooden was de zelve brugghen al nieuwe te makene cochten daertoe thout jeghen Olivier de Cas ende bestaden ze te makene waren uute eenen dach binder casselrije beloopt IIIJ Lb; fo 32v: Betaelt Oliver de Cas van alden houten jehghens hem ghecocht ende bij hem geleverd daermede de Perboombrugghen ende Zantbrugghen al nieuwe ghemaect gheweest hebben ... CV Lb. - Andries Vitin temmerman wonende te Loo van ghemaect ende ghetemert te hebbene de voors twee brugghen metgaders den zaghere vanden houten vanden zelve brugghen also blijkt bij quitancie LXIJ Lb XIIJ Sch. - Boudin Lyoen smet wonende te Loo vanden Yserwerke bij hem ghemaect ende ghelevert omme de voorn brugghen alsoot blijkt bij quitancie XVJ Lb XVIJ Sch. - Inghel de Coopman van XXVIJ dachwerken te VJ sch sdaechs ghewrocht metter spade ende ghevoert erde omme daermede te landene de vooreides brugghen ende omme de joken vande ouder brugghen uyt te helpen wyndene ende nieuwe in te stellene alzoot blijkt bij quitancie VIIJ Lb IJ sch.*

⁵³ ARA, RK 43168, fo 17, 43175 fo 16.

⁵⁴ ARA, RK 43176, fo 19v: *vanden zydenen coordekins ende parure staende upde clederen van heeren ende wetten dit verleden jaer XIIIJ Lb VIIIJ sch.*

In 1475 inde hij ook de taks, ingesteld door de Rekenkamer van Mechelen van de 6de penning geheven op leengoederen voor dezelfde afkoop van legerdienst.⁵⁵ In deze laatste rekening diende hij overigens ook zichzelf te belasten met 7 pond parisis voor een leengoed van 19 gemeten dat hij bezat in Sint-Rijkers, een leengoed dat hij even te voren van Joris van der Burch (lid van de wettige familietak) had gekocht en dat gelegen was nabij de burchtoren te Sint-Rijkers (waaraan de familie haar naam ontleent). Onder de uitgaven vermeldde Joos van der Burch in die laatste rekening dat hij voor het opmaken ervan, diverse verplaatsingen diende te maken, waarbij hij heel grote kosten en uitgaven had (*.. et fait beaucoup de grans dilligen(ces) a ses tres grans fraiz et despens ...*) en dat hij wel 5 tot 6 maanden voortdurend ervoor reisde. Hij bracht hiervoor 60 pond parisis in rekening.

Joos gevangen gezet te Brugge

Na de dood van Karel de Stoute (januari 1477) was de Franse koning opgerukt richting Vlaanderen om de Bourgondische staten aan te vallen. Maximiliaan van Oostenrijk (in augustus 1477 gehuwd met Karels dochter, Maria van Bourgondië) had Duitse strijders gerecruteerd om de Fransen het hoofd te bieden. Alle steden en kasselrijen moesten met ingang van 1 maart 1478 voor een termijn van 6 maanden, hun aandeel in de kosten voor 5.000 Duitse strijders dragen. Het aandeel van Veurne-Ambacht bedroeg 237,5 strijders of in geld omgerekend een maandelijkse kost van 2.047 pond 10 schellingen parisis. Joos van der Burch, als ontvanger, smaldeelde deze kosten over de parochies, inde het aandeel van elke parochie en reisde een eerste maal op 30 april naar Brugge om het *'maendeghelde'* voor de maand maart over te maken aan de algemeen-ontvanger Pieter de Bus.

Maar al de maand daarop rezen er financiële problemen. Omdat op 28 mei het maandgeld voor april nog niet de algemeen-ontvanger had bereikt, voerde deze de druk op door twee Veurne-Ambachtenaars, Lyman Knibbe en Cornelis van Schoore, die te Brugge vertoefden, gevangen te zetten. Eind mei-begin juni brachten meester Renaut Knibbe en Joos van der Burch het grootste deel van het maandgeld voor april naar de ontvanger teneinde hen vrij te krijgen. Maar omdat de som niet volledig was werd Joos van der Burch zelf gedurende vijf dagen opgesloten terwijl zijn collega teruggestuurd werd om het restant te gaan halen en te brengen...

Begin juli deed zich hetzelfde scenario weer voor: het maandgeld van juni was nog niet betaald en dus werd Joos andermaal opgesloten te Brugge tot de hoogste gezagdrager in de kasselrij, de *landhouder van commune* hem kwam bevrijden...

In juli 1478 werd tussen de Fransen en de Oostenrijkers een wapenstilstand voor een jaar afgesproken. In het volgende rekenjaar werden opnieuw vele smadelingen in de parochies uitgevoerd om de oorlogskas te spijzen. Op 24 juli 1479 mocht Joos van der Burch voor de derde maal de Brugse gevangenis van binnenuit verkennen:

⁵⁵ ARA, RK 24642 en 24652, in naam van Christoffel Buridan, raadsheer en ontvanger van Vlaanderen voor het kwartier van het Brugge en het Vrije. Op 2 juni 1471 werd hij aangesteld als ontvanger in afwezigheid van Buridan. Over de rekeningen, zie P. DONCHE, 'Militaire verplichtingen voor leenhouders van het Prinselijk leenhof van de Burg van Veurne, 1470 en 1475', in: *Westhoek, ts. voor geschiedenis en familiekunde in de Vlaamse en Franse Westhoek*, 23ste jg., 2007, pp. 21-41.

het maandgeld van juli was immers niet betaald... Op 31 juli trok hij naar Terwaan, waar er strijders uit Veurne-Ambacht gelegerd waren onder leiding van Lodewijk de Crane, de landhouder van commune (Maximiliaan van Oostenrijk had beslist deze stad te belegeren omdat het een Frans roversnest was). Joos ging er hun soldij uitbetalen. (Maximiliaan van Oostenrijk behaalde op 7 augustus een klinkende overwinning op de Fransen te Guinegate.) Op 28 augustus reisde Joos nog eens naar Brugge om het restant van het maandgeld van juli over te maken.⁵⁶

In het rekenjaar 1478-79 pachtte hij het recht op het innen van het goed van bastarden die in de kasselrij overleden waren. De verpachting van dit recht was uitzonderlijk. Het gebeurde bij hoger opbod: een kaarsstompje werd aangestoken, wie het laatste bod deed op het moment dat de kaars uitging rijfde de pacht binnen (*ten uitgane vander kerse als meest deromme biedende*).⁵⁷

In troebele tijden, de burgeroorlog in Vlaanderen onder Maximiliaan van Oostenrijk

Op 24 maart 1482 overleed hertogin Maria van Bourgondië na een ongelukkige val van haar paard op 6 maart te Wijnendale. Beducht dat de Franse koning hiervan gebruik zou maken om de wapens terug op te nemen, werden op last van de Staten van Vlaanderen alvast troepen gelegerd aan de zuidgrens. In juni trok Joos naar Roesbrugge, waar 800 man van de kasselrij gelegen waren en in augustus naar Sint-Winnoksbergen en Grevelingen om er de soldaten uit te betalen.⁵⁸ Maar de oorlogsdreiging werd afgewend met de Vrede van Atrecht.⁵⁹ In 1482 vinden we Joos ook expliciet vernoemd als ontvanger.⁶⁰

⁵⁶ ARA, RK 4177, fo 4v, 16v, 16: *Den xxvij.e vander voorn. maent [mei] waren ghevanghen Lyman Knibbe ende Cornelis van Scooren voor tgehgehele lichame vander wet van Veurnambocht ten versoucke van Pieter de Bus ontfanghere vanden maendeghelde ende bleven ghevanghen te Brugghe omme tpayement van april X daghen beloopt XXVIII lb, idem folio: den tweesten dach van wedemaent was ghesonden Joos naar Brugge bi Pieter de Bus met den meesten deele vanden payemente vanden maendeghelde van april ende omme te doen slakene de voorn Lyman Knibbe ende Cornelis van Scooren maer mits dat thegheele payment daer niet en was moeste daer bliven en(de) weder te Veurne zenden omme de reste omme al twelke de voorn Joos uut was achte daghen beloopt: XJ Lb III sch, fo 16v: den laetsten dach van meye was Joos vander Buerch ghevanghen te Brugghe, omme de portie vanden maendghelde commende up Veurnambacht vander maent van meye, aldaer hij was eer hij gheslaect conste zijn v daghen beloopt vij Lb, fo 17: Joos van der Buerch ghevanghen ende moeste hem verbinden te treckene te Brugghe omme de porcie vanden maendeghelde van wedemaent en(de) al eer de zelve ontslegghen mochte zijn zoo moeste de landhouder vander commune zelve trecken te Brugghe en(de) houden vanghenesse inde stede vanden voors Joos, was uut de landhoudere zes daghen en Joos achte daghen beloopt 24 Lb 4 sch. ARA RK 43178 fo 15v: Joos van der Burch ghesonden naer Lodewijk de Crane capitein vanden volke ghesonden van Veurenambocht doe wesende voor Therembuerch omme payemente te doene den voors van VA was uut vier daghe beloopt V lb XIJ sch, fo 16.*

⁵⁷ ARA, RK 43177, fo 4: *Van Joos van der Buerch wien ooc inghelycx bleven es de voorn. jaerscare ten uitgane vander kerse als meest deromme biedende al tbastaerde goed den voorn. lande up commen ende verschenen binden zelve termynen ontfaen XL Lb par.* Enkel in dat jaar en het jaar daarna werd dit recht verpacht, ervoor en erna was het recht altijd geïnd door het kasselrijbestuur zelf. We weten niet waarom in die beide jaren hiervan afgeweken werd.

⁵⁸ ARA, RK 43181, fo 13v.

⁵⁹ 23 december 1482: Maximiliaans 3-jarige dochter Margareta zou later huwen met de Franse kroonprins en Bourgondië en Artesië als bruidsschat meekrijgen (wat uiteindelijk niet doorging).

⁶⁰ SAV, 1692 (register van de Kamer), fo 80v.

Maximiliaan was niet geliefd in de Nederlanden omdat hij regeerde met de inbreng van veel Duitsers die de lokale machthebbers uit tal van functies verdrongen. Eind 1483 kwamen de zustersteden Gent, Brugge en Antwerpen in opstand. Maximiliaan, hoewel ondertussen rooms koning gekroond in Aken, slaagde er niet in de opstand te bedwingen. Van februari tot mei 1488 werd Maximiliaan zelfs gevangen gezet te Brugge. In de burgeroorlog die erop volgde bleef Veurne-Ambacht als één van de weinige Vlaamse gewesten trouw aan Maximiliaan. Andere gewesten (Brugse Vrije, Sint-Winnoksbergen) kwamen daarop roven in Veurne-Ambacht. Op 20 augustus 1488 ging Joos te Nieuwpoort vrije doorgang vragen voor het Veurnse garnizoen die de raids van de inwoners van het Brugse Vrije moesten beletten. Op 24 augustus ging hij terug naar Nieuwpoort om een kapitein van Duitse troepen die hulp kwam bieden te verwelkomen.⁶¹ Andere vertegenwoordigers van de kasselrij trokken de volgende dag ook Nieuwpoortswaart *om omme te helpen ramene twelveren van desen quarterien*.⁶² In het dubbele rekenjaar 1488-90 moest Joos van der Burch niet minder dan 7 oorlogsbelastingen smaldelen over de parochies van Veurne-Ambacht (in een normaal jaar slechts twee). Dat bracht hem veel werk mee, maar ook veel inkomsten, gezien hij hiervoor telkens werd vergoed. Zijn salaris voor de inning van 12.000 pond paris, uit te keren *inde betalinge vanden volke van oorloghen den termijn van vier maenden* bracht hem 200 pond op en een andere ommestelling van 6.000 pond die hij had uitgevoerd *omme tonderhout vanden volke van oorloghen den termijn van drie maenden* bracht hem 100 pond op.⁶³

Taken in het algemeen, inkomsten

De taken van de ontvanger waren niet louter beperkt tot boekhoudkundige en financiële opdrachten. Joos werd bvb. ook uitgestuurd om het antwoord van de Veurnse kasselrijmagistraat te geven in processen, om gevangen keurbroeders vrij te krijgen, voor het betalen van lokale ontvangers of soldaten, voor het bijwonen van vergaderingen van de Staten van Vlaanderen te Brugge of Gent of soms in de Grote Raad van Mechelen, onderhandelen over vermindering van op te brengen belasting of aantal te leveren strijders. Dat alles bracht vele verplaatsingen mede. De rubriek verplaatsingskosten is dan ook veruit de omvangrijkste in de kasselrijrekeningen. Communicatie van overheidswege verliep omslachtig zoals blijkt uit volgend voorbeeld: In 1474 had de Raad van Vlaanderen de gedeputeerden van steden en kasselrijen van Vlaanderen uitgenodigd tegen 11 september te komen naar een herberg in Gent om er 's anderendaags een brief van de hertog te horen voorlezen. Daarna werden ze allen naar huis gestuurd om verslag uit te brengen en tegen de 20ste moesten ze terug naar Gent om hun antwoord te gaan overmaken.⁶⁴

Joos was ook ontvanger van de wateringingen van Veurne (zie verder).

⁶¹ ARA, RK 43186, fo 18: samen met de landhouder van commune ging hij *bij burchmeesters ende schepenen vanden stede vander Nieupoort omme tgarnizoen van Veurne passage te doen hebbene duer de stede vander Nieupoort omme te belettene de courssen vanden vrylaeten; ghesonden de zelve landhouder ende ontfangher van Veurnambacht ter Nieupoort omme te wellecommene mijnen joncher van Masin..dskre (?) als capitein vanden Duutschen daer commen omme wesende vanden Westlande*

⁶² ARA, RK 43186, fo 18v: in casu: Achilles van der Burch, Pieter van der Burch, Jacop de Crane, Roelant Donche en Jacop Rijcke.

⁶³ ARA, RK 43187 fo 18v-19.

⁶⁴ ARA, RK 43173, fo 14v.

Joos als ontvanger voerde soms ook opdrachten uit die ook meer passen bij een raadspensionaris. We herinneren er aan dat zijn vroegst bekende opdracht er al in bestond om samen met Jacob Colaerts in de Raad van Vlaanderen te leper enkele boeken over het gewoonterecht en enkele oorkonden te raadplegen. Dezelfde Jacob Colaerts vergezelde Joos in 1465 naar Brussel naar de Grote Raad (zie hoger) en in hetzelfde jaar maakten ze samen diverse supplicaties en memories op. Jacob Colaerts wordt expliciet pensionaris genoemd in de kasselrijrekening van 1473-1474.⁶⁵ (In 1491-92 is het een Cornelis Fremault.⁶⁶). Maar dat Joos buiten Veurne toch ook als een raadspensionaris werd gepercipieerd blijkt uit een stadsrekening van Lo: op 4 april 1476 (n.s.) controleerden *Joosse van der Buerch, ontfangher ende pensionaris vande casselrie van Veurne* en *Renault Donsse, ceurheere vande vors(eide) casselrie* als commissarissen de stadsrekening van het voorbije jaar.⁶⁷

Waaruit bestonden zijn inkomsten? Die vinden we ook genoteerd in de kasselrijrekening. Voor het schepenjaar 1467-68 lezen we dat hij een salaris van 24 Lb parisis kreeg en nog eens expliciet 48 Lb parisis voor het ontvangen van de *zetting* (de belasting uitgesplitst over de diverse parochies). Naast de gewone jaarlijkse belastinginsinningen waren er ook de buitengewone, meestal voor oorlogsbelastingen (zie de voorbeelden hoger). Verder werd hij uiteraard vergoed voor de onkosten die zijn verplaatsingen meebrachten en ook voor afzonderlijke prestaties zoals het ten uitvoer brengen van mandementen. Aan onkosten voor ganzeveren en papier bracht hij voor dat jaar 12 Lb parisis in rekening. Eenzelfde bedrag kreeg hij ook nog uitbetaald voor het maken, minuteren en grosseren van de kasselrijrekening zelf.⁶⁸

Einde loopbaan

In 1490-91 was hij nog in functie want hij wordt nog vermeld in de jaarrekening m.b.t. de onkosten voor het opmaken van die rekening.⁶⁹ En ook kort na het begin van de volgende jaarrekening zien we hem op 27 maart 1491 naar de commissarissen die te Nieuwpoort waren, trekken, om hen het octrooi te doen tekenen.⁷⁰ Een maand later, op 28 april ondernam hij met de landhouder van commune nog een dienstreis naar Nieuwpoort en Brugge.⁷¹ In het rekenjaar 1492-93 en de volgende jaren was een Jan van Heule ontvanger.⁷² Deze Jan van Heule zien we ook al vermeld op 12 oktober 1491 in de rubriek verplaatsingskosten voor een dienstreis naar Sint-Winnoksbergen. Het lijkt er dus op dat Joos van der Burch ergens in mei-september 1491 zijn functie opgaf. Indien hij onmiddellijk na het overlijden van Pieter van der Meersch (begin februari 1463) ontvanger werd en bv. in september

⁶⁵ ARA, RK 43172, fo 12.

⁶⁶ SAV, 1181 (minuten van een kasselrijrekening).

⁶⁷ ARA, RK 35955, fo 1.

⁶⁸ ARA, RK 43166, fo 26 en 26v.

⁶⁹ ARA, RK 43187, fo 24: *Joos van der Burch van ordonneerne ende in gheschripte te stellene den staet vanden lande XLVIJ Lb.*

⁷⁰ SAV, 1181, fo 20 (minuut van de kasselrijrekening 1490-1491, deze rekening ontbreekt in de verzameling ARA, RK).

⁷¹ SAV, 1181, fo 21.

⁷² P. DONCHE, *Schepenen-Keurheren van Veurne-Ambacht. Naamlijsten van 1240 tot aan de unie met de schepenbank van de stad in 1586, aangevuld met de namen van baljuws en krikhouders*, Berchem, 2006, pp. 156-160. Voor de schepenjaren beginnend in 1492-1496 kennen we de namen van de ontvanger, pensionaris en de klerken van de wet (bloede, vierschaar, kamer en weeskamer).

1491 zijn functie neerlegde, dan was hij 28,5 jaar in dienst geweest, wat zeer goed aansluit bij zijn grafscript, waar hem een loopbaan van 29 jaar wordt toegekend.⁷³

Hij eindigde evenwel niet helemaal in schoonheid: Joos treuzelde blijkbaar erg met de opmaak van zijn laatste rekening voor de wateringen in zoverre dat de baljuw en de landhouders zelfs gerechtelijke stappen tegen hem ondernamen.⁷⁴

Koninklijk raadsheer

Joos van der Burch werd in zijn grafscript genoemd: *raed konynx van den Roomschen rijke ende zyns zoons Philippus erdshertogh van oostrijcke*. Hij wordt dus geduid als raadsheer, maar Joos was zeker geen lid van een instelling zoals de Raad van Vlaanderen (te Ieper, later Gent) of de Bourgondische Rekenkamer (te Rijsel). Een hertogelijke officier kon echter de titel van 'raed' ten persoonlijke titel krijgen zonder raadsheer bij een bepaalde instelling te zijn, wat zeker het geval was bij enkele financiële ambtenaren.⁷⁵ Voor welke opdrachten Joos die titel verdiend heeft is niet bekend. Maar de toekening van deze titel moet gebeurd zijn onder de regering van Maximiliaan van Oostenrijk (als regent van zijn minderjarige zoon Filips de Schone, na het overlijden van hertogin Maria van Bourgondië) want Filips de Goede of Karel de Stoute worden niet vermeld. Dat hij ook als 'raed' van Filips de Schone vermeld wordt is wellicht niet meer dan een bestendiging van zijn titel, zonder dat daar nog prestaties tegenover stonden (wat ook met andere 'raeden' het geval was). Joos was bij het aantreden van Filips de Schone (1494) allicht al op gevorderde leeftijd⁷⁶ en zou drie jaar later overlijden. Mogelijk werd hem deze (ere) titel verleend in het kader van de trouw van Veurne-Ambacht aan Maximiliaan tijdens de burgeroorlog. In 1488 had de stad Veurne als beloning voor deze trouw het recht op de productie van saaien verkregen (dat onttrokken werd aan de opstandige stad Hondskoote).

⁷³ Het precieze tijdstip waarop hij zich terugtrok als ontvanger is niet nauwkeurig bekend: de kasselrijrekeningen 1491-92, 1492-93, 1493-94 en 1494-95 in de reeks in het ARA ontbreken. We vonden wel enkele minuten van kasselrijrekeningen in het SAV (nrs. 1181 (1491-92), 1182 (1492-93) en 1183 (1494-95)) maar die zijn onvolledig.

⁷⁴ SAV, 1693: register van appointementen, fo 105v, los blad. In mei 1496 *wijlent ontfanghere* genoemd toen op woensdag 11 mei door de baljuw en de landhouder van Veurne-Ambacht tegen hem een klacht was ingediend omdat hij de rekening, die hij diende op te maken samen met de abten van de Veurnse Sint-Niklaasabdij en de abdijs Ter Duinen nog steeds niet had ingediend. Deze rekening betrof *sluusen ende zeedicken*, wat dus betekent dat het om een rekening van de watering ging (waar de abten van deze abdijen inderdaad medebeheerders in waren). Men eiste de tien ponden terug die hem ervoor al betaald waren. Joos vroeg uitstel. Maar een week later vroeg hij opnieuw uitstel, zeggende dat de abten, die niet aanwezig konden zijn, dit toch wensten. Weer een week later was er nog steeds niets klaar... De akte verhaalt evenwel niet de afloop van dit verhaal.

⁷⁵ S. TER BRAAKE, *De weg naar het Hof. De activiteiten van 43 grafelijke ambtenaren in Den Haag aan het eind van de Middeleeuwen (1483-1506)*, onuitgegeven doctoraalscriptie, V.U. Amsterdam, 2002 (op www.thesis.net), zie 3.1. *De stadhouders en raadsheren*, paragraaf 7.

⁷⁶ Hij trad al op als ontvanger van de kasselrij Veurne in juli 1463. Hij moet dan al de meerderjarige leeftijd (25 jaar) bereikt hebben, dus geboren zijn ten laatste in 1438. Dan zou hij bij zijn overlijden minstens 59 jaar oud zijn.

Leenbezit

Joos' vader Wulfaart kon geen leengoederen van zijn natuurlijke vader geërfd noch gekregen hebben, immers het leenerrecht stond formeel dit recht niet toe aan bastaarden. Wulfaart schijnt er ook geen door koop verworven te hebben want we vinden geen leenverheffingen door Joos of zijn broers, voor erfenis van leengoederen van hun vader. Maar Joos van der Burch zelf zou door aankoop diverse belangrijke leengoederen verwerven. Begin 1469 (n.s.) (twee jaar na zijn huwelijk), kocht hij van Joos van den Berghe een leengoed, zijnde een rente van vijf *salutz* jaarlijks (met waarde van 50 groten het stuk), geassigneerd op vijf huizen staande op de Grote Markt te Veurne.⁷⁷ In 1474-75 betaalde hij het leenverheffingsrecht voor een leengoed van 19 gemeten te Sint-Rijkers (het hof te Walacker) dat hij gekocht had van Joris van der Burch (een zoon van zijn eigen (natuurlijke) grootvader Jacob).⁷⁸ In 1481-82 betaalde hij het leenverheffingsrecht voor een leengoed van 20 gemeten met 14 achterlenen te Leisele, genaamd de Burg van Leisele, dat hij gekocht had van Imbert van der Niepe en waar hij zijn zoon Simon (die hij had bij zijn eerste vrouw) meteen in aanerfde.⁷⁹ Op 8 december 1490 betaalde hij als voogd van zijn dochter Margareta het leenverheffingsrecht voor een leengoed van 34 gemeten te Veurne-Bewesterpoort, gekocht van ridder Aernoud van Schorisse.⁸⁰ Hij was dus duidelijk vastbesloten om aansluiting te zoeken hij de status van zijn natuurlijke voorvaders die talrijke leengoederen bezaten.

Woonplaats

Joos van der Burch woonde aan de oostzijde in de straat *Bachter Burch*.⁸¹ Deze straat is de huidige Zwarte Nonnenstraat, de straat die een boog vormt omheen het Sint-Walburgapark (waar vroeger het Sint-Walburga kerkhof was).⁸² Het huis omvatte ook stallen en *logen* en was belast met twee leenrenten (36 en 40 schellingen

⁷⁷ In feite was dit leengoed verkocht aan Wydt Ryckelin, want in een baljuwsrekening over de periode 9 januari tot 8 mei 1469 staat Ryckelin als koper vermeld, maar blijkbaar moet die snel daarna overleden zijn en heeft zijn weduwe de verkoop verder doorgegeven aan Joos van der Burch: *auquel fief y a esté adhérité bien et par loy Joosse de le Bourg, recepvuer de ladite chastellenie à la requeste et consentement de la vefve de feu icelluy Wyd achetteur*. Zie ARA, RK 14015/14, fo 6-6v. Het was dan ook Joos van der Burch die het leenverheffingsrecht betaalde. Zie ARA, RK 17.617 fo 3 waar in een marginale nota van de ambtenaren van de rekenkamer vermeld staat *II (de baljuw van Veurne) le rend par q(om)pte de may LXIX*.

⁷⁸ ARA, RK 17623.

⁷⁹ ARA, RK 17630, fo 5v

⁸⁰ ARA, RK 17637, fo 4: hij betaalt *co(m)me pere et ayant le gouvernement de Margriete sa fille*.

⁸¹ Zie de weesakte van 12 juli 1480. Ook in het leenregister ARA, RK 1087 fo 3v leest men, in een daarin overgeschreven denombrement van 15 oktober 1515 betreffende een leengoed, zijnde een rente bezet op enkele huizen in Veurne, dat een van die huizen was gelegen in de straat *Bachter Buerch* aan de oostzijde *en bezuuden an thuis vand(e) aeldynghen Joos vand(er) Buerch*. Dit huis was dus in 1515 in bezit van de *erfgenamen* van Joos van der Burch. Het kan niet gaan om een Joos fs Zeghelin fs Achilles van der Burch, gezien die Joos pas in 1532-33 overleed. Onze Joos van der Burch was in 1497 overleden.

⁸² De straat *Achter den Buercht* werd later de Langestraat genoemd en heet thans de Zwarte Nonnenstraat (F. DE POTTER e.a., *Geschiedenis ... Veurne*, o.c., I, p. 122).

parisis jaarlijks). In dit huis woonde later zijn zoon Simon van der Burch.⁸³ Het bleef gemeen bezit tussen hem en zijn broer Pieter en zuster Margareta tot Pieter op 21 juli 1503 uit de onverdeeldheid trad door zijn derde deel aan Simon te verkopen.⁸⁴ In 1503 kocht Simon ook het huis palend ten zuiden aan zijn huis, maar in 1511 verkocht hij dit alweer.⁸⁵

Huwelijken

Joos van der Burch huwde een eerste maal tijdens het schepenvaar 1466-1467 (januari 1467) met jonkvrouw Kathelijne van der MEERSCH, dochter van Pieter.⁸⁶ Hij kreeg van het kasselrijbestuur een huwelijksgegeschenk van 24 pond, wat hij noteerde in zijn rekening als: *Joos vander Buerch, ontfanghere vanden lande tzingen huwelicke: XXIIIJ Lb.*⁸⁷ Zij overleed volgens het opschrift op de dyptiek op 20 mei 1476. Dit wordt bevestigd door de leenverheffingsrekening over de periode *rennenghe* 1476 tot *rennenghe* 1477 waarin we lezen dat haar zoon Pieter verhefbelasting betaalde voor een leengoed van 19 gemeten land in Houtem dat hij erfde van zijn moeder.⁸⁸

De kinderen hadden op 12 juli 1480 als voogden: Joris van der Burch (dit is allicht Joris van der Burch, een zoon van Joos' natuurlijke grootvader Jacob) en Willem van der Meersch. Deze laatste moet een nauwe verwant langs moederszijde zijn.⁸⁹

Joos huwde een tweede maal, want na zijn overlijden is er sprake van Joos' weduwe. De oude genealogieën geven zijn tweede echtgenote de naam Isabella van der TORRE.⁹⁰ Dit wordt ook bevestigd door akten: in 1500 is de erfgenaam van *jonkvrouw Ysabele*

⁸³ SAV, 1701, fo 57: 21 aug 1500: eigendomsoverdracht van een huis met schuur aan de oostkant van straat *Bachter Burch*, *benoorden an Morisses Roelands huis en besuuden an Simoen van der Burchs huus*; SAV, 1701, fo 46: 28 feb 1503 (n.s.): eigendomsverandering van een huis aan de oostkant van de *Strate Bachter Burch*, ten zuiden van het huis van *de aeldingen van Joos van der Burch*; SAV, 141, fo 57v: 7 dec 1512: eigendomsoverdracht van een huis en schuur aan de oostkant van de *strate Bachter Burch*, *bezuuden an huis van Symon van der Burch*; SAV, 141, fo 89: 30 okt 1516: eigendomsoverdracht van een huis en schuur aan de oostkant *Strate Bachter Burch*, bezuiden aan huis van Symon van der Burch.

⁸⁴ SAV, 1701, fo 78: 21 juli 1503: eigendomsoverdracht door Pieter van der Buerch gehuwd met jonkvrouw Katheline Lems aan zijn broer Symon van der Buerch van 1/3 van het huis waar Symoen woont, *in de Grote Strate achter den Burch* met alle stallen, logen en belast met twee leenrenten (36 sch. p. en 40 sch. p.).

⁸⁵ SAV, 1701, fo 85v: 16 nov 1503: eigendomsoverdracht door Willem Bernaert en Antonine zijn echtgenote aan Simon van der Burch van een huis aan de oostkant *Bachter Burch*, bezuiden huis van die Simon, *benoorden het huis van Moreis Roeland* (belast met 13 sch. *forage vry*); SAV, 141, fo 23v: 24 dec 1511: eigendomsoverdracht door Simoen van der Burch aan Antheunis Wilsin van een huis en schuur aan de oostkant van de straat *Bachter Burch*, *bezuuden ant huis vanden vorn(oemden) Simoen en Margriete zyn zuster* (belast met 13 sch. *forage vry*). Dit huis bracht zijn kopers blijkbaar geen geluk, want het veranderde tussen 1500 en 1516, in 16 jaar tijd niet minder dan vijf keer van eigenaar...

⁸⁶ Zie de weesakte van 2 maart 1497 (n.s.).

⁸⁷ ARA, RK 43165, fo 37v.

⁸⁸ ARA, RK 17625, fo 3v (in de inschrijving wordt haar volledige naam *Catherine van der Mersch* vernoemd).

⁸⁹ Ofwel is dit de Willem van der Meersch, procureur in de Raad van Vlaanderen voor de kasselrij Veurne, die we vermoeden een broer te zijn van Kathelijnes vader ofwel gaat het om Willem, de broer van Kathelijne. Dit laatste lijkt minder waarschijnlijk want die Willem werd pas zelf op 31 mei 1480 ontvoogd en was voordien onder voogdij van Joos van der Burch geweest.

⁹⁰ Ook [G. van der Burch] geeft geen archiefreferenties waar die naam vermeld wordt.

vanden Torre, weduwe van Joos van der Burch een Baudrain vanden Torre.⁹¹ We vinden haar ook vermeld als *joncvrouw Ysabele van der Toren* in een akte van 8 oktober 1503 betreffende een achterstallige betaling van een lijfrente bezet op een huis waarbij zij ook als al overleden wordt vermeld (zie bij Joos' zoon Simon van der Burch).

Overlijden

Joos overleed volgens het opschrift op de diptiek op 4 februari 1497 (n.s.) (een zaterdag). Dit wordt bevestigd door de leenverheffingsrekening van 10 juli 1496 - 12 juli 1497 toen zijn kinderen verheffingsrechten betaalden op de leengoederen die ze van hem erfden.⁹²

Op maandag 6 februari, dus amper twee dagen na Joos overlijden werd door het kasselrijbestuur de ontvanger (Jan van Heule) en Pieter Bladelin gestuurd *te Veurne int sterfhuus van wijlen Joos van der Burch omme te hebbene alle de bouken lettren ende bewijsen de lande toebehorende wesen(de) in tzelve sterfhuus ...* Maar omdat niet alle erfgenamen aanwezig waren werd dit uitgesteld tot na Joos' uitvaart. Een week later op 14 februari werd de ontvanger daar opnieuw voor uitgestuurd, maar de erfgenamen verzochten om een uitstel van zes dagen.⁹³

Dat het kasselrijbestuur de papieren liet ophalen kan men begrijpen, maar men kan zich misschien afvragen waarom daarvoor expliciet de ontvanger en nog een andere klerk uitgestuurd moesten worden met vergoedingen van reiskosten voor resp. 1 en 2 dagen. Het kasselrijbestuur had toch hun landhuis op de Grote Markt en Joos woonde toch vlakbij om het hoekje? De reden dient gezocht worden in een conflict dat in 1495 was gerezen tussen de schepenbank van de stad Veurne en de schepenbank van de kasselrij. Uit onvrede had het kasselrijbestuur besloten niet meer te Veurne te vergaderen maar wel te Alveringem (10 km ten zuiden van Veurne, waar de beide toenmalige landhouders en ook vele schepenen van de kasselrij woonden). Zij hadden vanaf de pinksterweek van 1496 Veurne verlaten. Pas na een vorstelijk ingrijpen en met tussenkomst van de abten van Ter Duinen en Sint-Niklaas, de burggravin van Veurne en de hoogbaljuw, kon het kasselrijbestuur overgehaald worden terug te keren naar Veurne. Die terugkeer gebeurde precies een jaar later, in de pinksterweek van 1497.⁹⁴ Maar Joos was nu net in die Alveringemse periode overleden en dus waren 'grote' verplaatsingen nodig om de papieren te gaan ophalen en naar Alveringem over te brengen.⁹⁵

⁹¹ SAV, 1701, fo 60v-61.

⁹² ARA, RK 17644, fo 4.

⁹³ ARA, RK 43189, fo 15v: *Den VJ-sten dach van sporkele waren ghesonden d'ontfanghe(re) vanden lande ende Pieter Bladelin te Veurne int sterfhuus van Joos van der Burch om(m)e te hebbene alle de bouken, l(ett)ren ende bewijsen den lande toebehoren(de) wesen(de) in tzelve sterfhuus ende mids dat d'aeldinghen niet alle vergad(er)t waren, de zelve was uutgehestelt toot naer d'uitfart. Waren uut een(en) dach, bel(oopt) V Lb. / De XIIIJ-en vand(en) voors(eiden) maend was d'ontf(anghe)re vand(en) lande anderwarf ghesonden int sterfhuus van wijlen Joos vander Burch om(m)e de voors(eiden) l(ett)ren en(de) bewijsen den lande toebehoren(de) up t'welke d'aeldinghen noch uutstel namen van zes daghen en(de) was uute twee daghen, bel(oopt) VJ Lb.*

⁹⁴ Zie P. HEINDERYCX, *Jaerboeken van Veurne en Veurnambacht*, uitgegeven door E. RONSE, 4 vols., Veurne, 1853-1854, II, pp. 237-243.

⁹⁵ Ook op 15 december 1496 was de ontvanger naar Veurne gezonden geweest bij Joos van der Burch om uitsluitel te hebben betreffende een akkoord van het jaar 1485 over het uitvaren van oorlogsschepen omdat aan de kasselrij nog een restant onkosten werd aangerekend van dit akkoord. De ontvanger was daarvoor twee dagen weggeweest: ARA, RK 43189, fo 15.

Afstammelingen van Joos van der Burch

Joos van der Burch had volgende kinderen uit zijn eerste huwelijk:

1. **Pieter van der Burch.** In 1476-77 erfde hij van zijn overleden moeder 'jonkvrouw Catharina van der Meersch' het leengoed in Houtem (dat toen nog 14 i.p.v. 19 gemeten groot genoemd werd).⁹⁶ In 1496-97 betaalde hij het leenverheffingsrecht voor twee leengoederen die hij erfde na het overlijden van zijn vader Joos: de leenrente op vijf huizen op de Veurnse Grote Markt⁹⁷ en de 19 gemeten land te Sint-Rijkers.⁹⁸ Op 1 december 1502 maakte hij een denombrement op van zijn leengoederen te Houtem en te Sint-Rijkers ten behoeve van een leenregister.⁹⁹ Het denombrement betreffende Sint-Rijkers bevat talrijke verwijzingen naar naamgenoten: *Pieter van der Burch* als vader van *meester Jan van der Burch*, *meester Adriaan van der Burch* als broer van de voornoemde meester Jan. Ook een *wijlen meester Karel van der Burch* werd vermeld als bezitter van aangrenzende landen. Op dezelfde dag maakte hij ook een denombrement op voor de erfelijke leenrente op vijf huizen op de Veurnse Grote Markt.¹⁰⁰

In 1507-08 betaalde zijn broer Simon van der Burch voor hem het leenverheffingsrecht voor het leengoed van 34 gemeten te Veurne Bewesterpoort, hem geschonken door zijn zuster Margareta.¹⁰¹ Dat zijn broer voor hem het verhefgeld betaalde heeft allicht te maken met het feit dat Pieter inmiddels te Brugge woonde en Simon nog in Veurne.

Pieter van der Burch legde de eed van schepen van het Brugse Vrije af op 5 mei 1497.¹⁰² Hij had volgende koopbaan in die schepenbank (waarbij de jaren de eindjaren zijn van de jaarrekeningen, een jaarrekening liep meestal van begin september tot eind augustus)¹⁰³:

⁹⁶ ARA, RK 17625.

⁹⁷ ARA, RK 17644, fo 4. De tekst vermeldt: *une rente de chinc salutz p(ar) an de la valeur de chincquante gros la pieche assignez sur chinc maisons situez sur le marche dicelle ville* [Veurne]. In latere meldingen wordt elke *salutz* vermeld als van waarde 50 *solz parisis* (= schellingen parisis) i.p.v. *gros* (= groten), dus wellicht wordt hier met *gros* bedoeld *groten Vlaams*. Immers, een *groot Vlaams* is gelijk aan 12 *groten parisis*, wat dan weer gelijk is aan 1 *schelling parisis*. De 5 *salutz* van elk 50 *solz parisis* zijn dus samen 250 *solz parisis*, of gedeeld door 12: 2 Lb en nog 10 schellingen parisis, wat exact het bedrag is zoals vermeld in 1448 bij de vader Joos. Het gaat dus om hetzelfde leengoed.

⁹⁸ ARA, RK 17644, fo 6.

⁹⁹ ARA, RK 1087, fo 91v en 246. In dit vroeg 16de-eeuwse register wordt vooraan in de beschrijving de 'huidige' eigenaar vermeld terwijl aan het eind bij de datum waarop een denombrement erover werd opgemaakt, dit vaak een vorige eigenaar betreft. Hier wordt in beide gevallen als 'huidige' eigenaar meester Jan van der Burch genoemd, dit is Pieters zoon. Die opmaak van dit register moet dus zeker na 1510, het jaar van Pieters overlijden, gebeurd zijn en allicht nog later want we weten dat Jan nog een kind was bij het overlijden van zijn vader en dus nog niet in bezit kon zijn van de titel van meester waarmee hij vermeld wordt.

¹⁰⁰ ARA, Denombrementen van de Wetachtige Kamer, nr. 322bis.

¹⁰¹ ARA, RK 17655, fo 3v. Hier wordt het inderdaad in Veurne Beoosterpoort gesitueerd, in 1490 was het Veurne Bewesterpoort. Uit ervaring weten we dat in die leenverheffingsrekeningen nogal eens Beoosterpoort met Bewesterpoort verwisseld wordt en omgekeerd...

¹⁰² Hs M. VOET (genealogie der Brugse van der Burchs), o.c.

¹⁰³ RAB, Registers Brugse Vrije, nr. 631 (schepenlijsten van het Brugse Vrije van 1228 tot 1745).

1497	23 ^{ste} schepen op 23	1504	10 ^{de} schepen op 24
1498	16 ^{de} schepen op 24	1505	10 ^{de} schepen op 23
1499	17 ^{de} schepen op 24	1506	15 ^{de} schepen op 24
1500	12 ^{de} schepen op 24	1507	15 ^{de} schepen op 24
1501	11 ^{de} schepen op 24	1508	14 ^{de} schepen op 23
1502	12 ^{de} schepen op 24	1509	15 ^{de} schepen op 24
1503	10 ^{de} schepen op 24	1510	13 ^{de} schepen op 24

In 1507 wou hij zijn schepenenambt opzeggen, maar zijn collega's verzetten zich hiertegen en hij bleef schepenen tot aan zijn overlijden op 30 september 1509.¹⁰⁴

Hij huwde circa 1493-94 Catharina LEM, dochter van Maarten Lem, burgemeester van Brugge, schout van Brugge, algemeen bewaarder der Duinen, kamerheer van aartshertog Maxiliaan en Adriana van Nieuwenhove.¹⁰⁵ Door zijn huwelijk verhuisde hij naar Brugge. Normaal zou hij issuwebelasting moeten betaald hebben omdat hij zijn poorterschap van de kasselrij Veurne opgaf om poorter van Brugge te worden, maar zijn vader Joos had brieven van Maximiliaan van Oostenrijk en Filips de Schone bemachtigd, zodat de te betalen som mocht beschouwd worden als een deel van een som van 600 florijnen die door Joos nog moesten betaald worden als soldij aan Duitse huurlingen gelegerd te Nieuwpoort.¹⁰⁶: *Touchant lyssue des biens de Pieter de le Burch fz de Josse le quel p(ar) mariage fest p(ar)ty de lad(ite) chastellenie po(u)r estre bourgeois de Bruges led(it) Josse son pere a obtenu l(ett)res du roy et de mons(eigneu)r larchiduc son filz p(ar) lesquelles ilz luy accordent lad(ite) yssue estre paiement sur la som(m)e de six cens florins de XL g(gros?) la pieche quil a p(ar) ce devant p(ar)tie a mesd(its) s(eigneu)r(s) pour paier les Allemans q(uit) furent en garnison a Neufpoort com(m)e il apport p(ar) les cedulles de mess(ire) Jorge de Boustain et mejonchee(r) van Mas..dstre estant es mains dud(it) Josse et po(u)r ce ycy ... Neant.* Maar de ambtenaren van de Rijkselse Rekenkamer waren het daar helemaal niet mee eens! In de marge noteerden ze hun bezwaren en het woordje *Neant* werd doorstreept en in grote letters werd ernaast geschreven: *IJ^c Lb p(ar)isis*.

Op 4 mei 1504 verkochten *Pieter van der Burch fs Joos metgaders jonc(vrouw) Kathelijne Lems fs Martein Lems* bij akte voor schepenen van de kasselrij Veurne, 7 gemeten elst in Sint-Rijkers, genaamd het *Burch elst* aan Pieter van der Burch fs Achilles, grenzend aan land van Jan van der Burch en Joos de Pelgrim.¹⁰⁷

Uit de kasselrijrekening blijkt dat hij overleed tijdens het schepenenjaar 1509-1510.¹⁰⁸ Ook uit leenverheffingsrekeningen blijkt dat hij overleed circa 1509-10. De voogden van zijn kinderen waren in 1518-19 Willem van Saillant en zijn broer Simon van der Burch.

¹⁰⁴ Hs. M. VOET (genealogie der Brugse van der Burchs), o.c.

¹⁰⁵ *Tablettes des Flandres*, T. X, pp. 351 en 355.

¹⁰⁶ ARA, RK 17641, fo 2v (rekenjaar 1493-94).

¹⁰⁷ SAV, 140, fo 95.

¹⁰⁸ Zo vermeld in de compilatie RAB, Reg. B.V., 631; in zijn plaats kwam Andries Andries, heer van Wakken.

2. **Simon van der Burch.** Volgens het opschrift op de onderkant van de lijst van het diptiek van zijn vader, werd hij geboren op 14 oktober 1474.

In 1481-82 werd hij door zijn vader aangeërfd in een leengoed te Leisele van 20 gemeten met 14 achterlenen (zie hoger). In 1516-17 betaalde hij het leenverheffingsrecht (10 pond parisis) voor een leengoed zijnde een erfelijke rente van 12 pond jaarlijks op de ontvangst van het Schaek te Veurne, dat hij had gekocht van een Jan Peussin.¹⁰⁹ Mogelijk betrof dit zelfs een soort ruil, want in dezelfde baljuwsrekening 1516-17 lezen we dat die Jan Peussin het leenverheffingsrecht betaalde voor het leengoed te Leisele dat hij van Simon van der Burch had gekocht.¹¹⁰ In een leenregister uit het begin van de 16de eeuw werd Jan Peussin reeds als koper van Simon van der Burch vermeld, maar de beschrijving van dit leengoed, genaamd de Burg van Leisele was opgemaakt aan de hand van een nog door Simon van der Burch opgemaakt denombrement van 30 september 1514.¹¹¹ Simon bezat ook nog twee andere leengoederen, zijnde elk een erfelijke rente van resp. 0-40-0 par. en 0-36-0 par. per jaar bezet op éénzelfde huis buiten de Veurnse stadsmuren maar nog binnen de parochie Sint-Walburga.¹¹² In het denombrement van 1514 beschreef Simon niet alleen de leengoederen die hij zelf bezat, maar ook dit van zijn zuster Margareta en van zijn neefje Jan en nichtje Margareta van der Burch, kinderen van zijn overleden broer Pieter.

In 1499 werd Simon vermeld als broeder in de H. Kruisgilde van de Veurnse Sint-Walburgakerk.¹¹³ In 1513 was hij dismeester van de Sint-Walburgakerk.¹¹⁴

In 1503 had hij een gerechtelijke aanvaring. Op 8 oktober werd hij gearresteerd en gevangen gezet wegens achterstallige betalingen. Op het huis waar hij woonde was een lijfrente bezet van 2 pond groten Vlaams (24 pond parisis) jaarlijks ten voordele van een zekere Maurits Veyse. Nu was deze lijfrente sinds het jaar 1484, dus bijna 20 jaar al, niet meer uitbetaald. In 1484 was Simon pas 10 jaar oud, dus was het zijn vader die de uitbetalingen gestaakt had, maar uit de akten blijkt dat Simon ook zelf niet scheutig was geweest om dit te betalen. Sinds het overlijden van hun vader behoorde het huis aan hem en zijn zuster (d.i. Margareta, de andere zuster Eleonora was al voor hun vader overleden en broer Pieter was dus beschikbaar al eerder uitgekocht, mogelijk op 21 juli 1503 (zie hoger)). Onderhandelingen tussen de partijen had niets opgeleverd en de rechthebbende had de zaak

¹⁰⁹ ARA, RK 17664, fo 7v. Dit leengoed was *niet* het geïnfodeerde ambt van erfelijk ontvanger van het Schaak zelf, want in dezelfde rekening op dezelfde pagina, enkele regels verder lezen we dat een Jan van der Zweene, het leenverheffingsrecht betaalde voor dit ambt dat hij had gekocht van Joos de Clercq.

¹¹⁰ ARA, RK 17664, fo Fo 5v. P. HEINDERYCX, *Annalen ...*, o.c., p. 38 vergist zich wanneer hij schrijft dat Simon van der Burch dit leengoed in 1562 verkocht aan Jan Peussin. Simon was toen reeds lang overleden. Hij noemt dit leengoed de Burg van Leisele, met een foncier van 28 gemeten met 16 achterlenen, gelegen ten zuiden van het kerkhof. Naast het huis was een hoge mote omsingeld door een wijde gracht waar vroeger een kasteel op gestaan had en waarvan in de 17de eeuw nog de funderingen te zien waren. Deze Burg van Leisele behoorde vroeger toen aan de familie 'van Leisele'. Over deze Burg van Leisele, zie ook: A. COSSEY, *Geschiedenis van Leisele*, Leisele, 1977, pp. 13-22.

¹¹¹ ARA, RK 1087, fo 69v en ARA, Denombrementen Wetachtige Kamer, nr. 544.

¹¹² ARA, RK 1076, fo 111v (zonder datum).

¹¹³ RAK, KV, registers, 1193, fo 15.

¹¹⁴ SAV, 141, fo 57.

aanhangig gemaakt te Veurne. Simon werd veroordeeld tot onmiddellijke betaling van de lijfrente voor de eerste 6 jaar en de belofte de rest later te betalen.¹¹⁵

In 1506 maakte hij een register van de spijker (een belasting op gronden geïnd in nature) op in naam van de erfelijk ontvanger Pieter Veyse.¹¹⁶

In 1515 maakte hij ook een vernieuwde legger op van grafelijke cijnzen in de kasselrij Veurne.¹¹⁷ In de aanhef leest men: *Dit es den registre vande brieven van sgraven cheyns in Veurnambocht ende in eeneghe appendente vassalerien van dien inhoudende ende verclaers ende grootte van den hoofmanscepen also die van ouden tijden ghestaen hebben metgaders de namen ende toenamen vanden p(er)soonen die te hoofde staen ende ghelden inden voirs(eyden) cheyns of die van ouden tijden daerinne te hoofde staen ende ghegolden hebben metgaders den rappoorten vande groote ende leghere van lande daerup zij te hoofde staen ende jaerlicx ghelden inden zelve cheyns overghebrocht inde handen van mij Simon vander Burch daertoe gehcom(m)itteert ende ghelest bij mijnen heeren vande rekenynghe te Rijsele int jaer XV.C thiene ende is te wetene dat deze naervolghende p(er)soonen inde prochien van der noord vierschare hier naer volghen(de) sijn sculdich te co(m)men betalen te Veurne alle jaeren swoensd(ach)s naer Lichtmesse elck hooftmanscip up de boete van ij sch p. ende den ontfanghere es ghehouden te doen ghebidden den zittedach van desen ontfanghe bijden am(m)ans van(de) zelve prochien in elcke prochie tsondaechs voor den zelve zittedag. (Een eerdere legger was in 1442 opgemaakt geworden door een Clais van der Burch.¹¹⁸) In zijn register zien we hem zelf vermeld als betaler van enkele cijnzen voor bezittingen in Veurne Bewesterpoort.¹¹⁹*

In 1518-19 werd hij nog vermeld als voogd van de kinderen van zijn overleden broer Pieter van der Burch.¹²⁰ Ook zien we hem heel vaak optreden voor zijn verwanten (broer Pieter, zuster Margareta, nicht Margareta) in betalingen van leenverheffingsrechten of het opmaken van leendombrementen. Waarschijnlijk vervulde hij de Veurne een rol gelijkaardig aan die van zijn vader en was hij actief in financiële en administratieve zaken.

¹¹⁵ SAV, 1701 (schepenakten stad), fo 82 (8 okt 1503) en 84-84v (26 nov 1503).

¹¹⁶ ARA, RK 45267, gecollationeerd op het register van Colaert de Ryvery, verbonden aan de Proosdij van de redenaars van Sint-Donaas te Brugge. De spijkerlanden binnen de kasselrij Veurne bevonden zich in de dorpen Lo, Pollinkhove, Wulpen, Oeren en Haringe: *Registre des briefs de l'espier de Furnes declarant les noms de ceulx quy sont ciefs et hofmans ens(em)ble la grandeur des terres et les charges quilz doibvent annuelle(m)ent sur iceulx terres audit espier, fait et extraict p(ar) moy Simon de le Bourg commis a la Recepte du meisme espier en l'an mil cinq cens et six ou nom de maistre Pierre Veyse recev(eu)r heritier dicelle recepte, concordant par collacion faicte au register de Collard de Ryvery com(m)is p(re)vost de renneurs de S(ain)t Donas de Bruges en la ville et chastellenie de Furnes.*

¹¹⁷ ARA, RK 45335, waarvan een 17de-eeuwse kopie in RAB, KV, Registers, nr. 1153.

¹¹⁸ ARA, RK 45333.

¹¹⁹ Folio's 35v en 37 (volgens de eigentijdse nummering in kleine Romeinse cijfers; een moderne nummering in potlood in arabische cijfers heeft de folio's LIX en VJ^{xx}VIJ overgeslagen ...).

¹²⁰ L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Coutumes ... Bourg de Bruges*, I, p. 165: boek der Procuratie 1518-1519 fo 18 nr 2: *Guillaume de Saillant, seigneur de Middelbourc en Flandres, comme tuteur et procureur de Simon de Burch son contuteur des enfans mineurs d'ans de feu Pierre du Bourg et en icelle qualite hoir et heritier en une partie de la succession et formorture delaissee et trouvee apres le deces et trespas de feu messire Jehan de Nieuwenhove en son vivant chevalier, demourant en cette ville.*

Hij overleed volgens het opschrift op de onderkant van de lijst van het diptiek, op 23 december 1518. Dit wordt bevestigd door issuwerekeningen en leenverheffingsrekeningen (circa 1518-19, zie bij zijn zuster Margareta).

- Margareta van der Burch**, jonkvrouw. Zij bezat het leengoed van 34 gemeten land in Veurne Bewesterpoort dat haar vader, als haar voogd, voor haar in 1490 had gekocht. In 1497-98 kocht zij een leengoed van 34 gemeten in Veurne Beosterpoort van Boudewijn d'Oignies, heer van Quesnoy. Op 10 december 1502 diende een Nicasis Gremmyncq voor haar een denombrement in van het leengoed in Veurne Bewesterpoort (genaamd Hongerswal).¹²¹ In 1507-08 schonk zij het leengoed in Veurne Beosterpoort aan haar broer Pieter (het verhefgeld werd betaald door hun broer Simon van der Burch (omdat Pieter in Brugge (sinds circa 1493) woonde)). Maar in 1509 zien we dat datzelfde leen in Veurne Beosterpoort door haar gegeven werd aan Margareta, de dochter van haar broer Pieter. Zij behield wel het vruchtgebruik ervan.¹²² In 1518-19 betaalde zij het leenverheffingsrecht voor de erfelijke leenrente van 13 pond jaarlijks die zij erfde bij het overlijden van haar broer Simon van der Burch.¹²³ Zij bezat op 30 maart 1522 ook drie achterlenen van het leenhof *Hof der 119 manschep*en in Booitshoeke.¹²⁴

We vinden haar ook vermeld als schenkster van een juweel aan de H.Kruisgilde van de Veunse Sint-Walburgakerk: *Mejoncvrauwe Margriete fa Joos van der Burch heeft ghegheven den ghilde als blicet folio LXXIJ een gouden cruuskin verciert inde midden met eender tafele van dyamante en(de) voort met vijf parelen en(de) weecht al tsamen int gheheele vijf ½ ynghelsche.*¹²⁵

Zij overleed circa 1523-24 toen haar neef Mr. Jan van der Burch van haar de leengoederen te Veurne Bewesterpoort en de erfelijke leenrente erfde.

- Eleonora van der Burch**. Zij overleed circa 1495-96, gezien in de baljuwrekening over dat rekenjaar vermeld wordt dat Pieter van der Burch, zoon van Joos (als niet-inwoner van de kasselrij, want poorter van Brugge) issuwebelasting diende te betalen voor zijn erfenis van zijn overleden zuster. Maar hun vader Joos deelde de baljuw mee dat hij brieven kon voorleggen die hem hiervan ontsloegen. Maar zoals in 1493-94 (zie hoger) was andermaal de Rijsselse Rekenkamer het hiermee niet eens. De 'waarde' voor het bedrag: *Neant* werd vervangen door 12 Lb. parisis: *Pierre de le Burch f(ils) de Josse doit yssue de la succession a luy succede p(ar) le trespas de Leonore de le Burch sa seur, mes Josse de le Burch son pe(re) dit quil en a l(ett)res de grace de mesd(its) seigneurs et que lesd(ites) l(ett)res sont es mains de mess(ieurs) des comptes et pour ce ycy Neant xij Lb p(arisis).* In de baljuwrekening 1496-97 van het jaar daarop wordt bovendien nog een extra issuwebelasting aangerekend.¹²⁶

¹²¹ ARA, RK 1087, fo 113.

¹²² ARA, Denombrementen Wetachtige Kamer, nr. 544 (ingediend door haar oom Simon voor *Grietkin van der Buerch 's voors. wijlen Pieters mijns broeders dochter*) vermeldt: *Margriete van der Burch mijn zuster houdt de ghehele bladynghe van dit laatste leen huer leven lanc.*

¹²³ ARA, RK 17666, fo 6.

¹²⁴ ARA, RK 1087, fo 13v. De drie achterlenen lagen naast elkaar en ten westen van het kerkhof en ten noorden van de kerkweg die van Booitshoeke naar de Leynebrug liep (zie ook fo 13v).

¹²⁵ RAK, KV, registers, 1193, fo 13v. Zie ook: DE POTTER, *Geschiedenis ... Veurne, o.c.*, II, p. 208.

¹²⁶ ARA, RK 17643, fo 3 met in de marge: *Il nappert point du contenu du texte* en 17644, fo 2v (108 Lb par).

En ook in de kasselrijrekening van 1497-98 vinden we onder de inkomsten van issuwen het vierde deel van de belasting die Pieter verschuldigd was en de kasselrij toekwam, vermeld.¹²⁷

In de weesakte van 12 juli 1480 opgemaakt na het overlijden van hun moeder,¹²⁸ vinden we de kinderen Pieter, Simoen, Margareta en Eleonora vermeld. Zij hadden toen uit de erfenis van hun overleden moeder en uit wat hun vader hen al geschonken had, volgende bezittingen:

Pieter:

- (van zijn moeder) een leengoed in Houtem gehouden van de Burg van Veurne, groot 19½-0-35 zijnde *hoyghers* (grasland).
- (van zijn moeder) twee achterlenen in Bootshoeke gehouden van meester Filips Wieland, groot 4½-0-0 en 1½-0-0.
- (geschonken door zijn vader) een achterleen in Wulveringem, gehouden van de burggraaf van Veurne, groot 8-0-0.

Margareta:

- (geschonken door haar vader) een achterleen in Izenberge, gehouden van het leenhof van Joris van der Burch, groot 10 gemeten min één lijn.
- (gekocht door haar vader en aan haar geschonken) een leenrente van 36-0-0 par. per jaar bezet op een leengoed van 32 gemeten in sHeer Willemskapelle, toebehorend aan meester Joos van Varsenare, uit te keren in twee betalingen, de eerste met sint-jansmis, de tweede te midwinter.

Simon:

- (geschonken door zijn vader) een achterleen in Wulveringem, gehouden van meester Pieter van Bossuut, groot 4-0-0.
- (gekocht door zijn vader van Diederik Colin en aan hem geschonken) drie achterlenen in Bootshoeke gehouden van meester Filips Wieland, groot samen drie gemeten, verpacht aan dezelfde Diederik Colin.
- (geschonken door zijn vader) een leenrente van 0-40-0 par. per jaar, gehouden van Willem de Visch van zijn leenhof *Jacob Vischbrugge*, bezet op het huis waar zijn vader Joos van der Burch woont.

Eleonora werd niet vermeld bij de bezittingen ten persoonlijke titel, enkel onder de gemeenschappelijke bezittingen.

De vier kinderen bezaten nog gemeenschappelijk:

- (van hun moeder) 27 gemeten in Veurne-Ambacht en Bergen-Ambacht.
- (van hun vader, aangekocht tijdens zijn huwelijk) een hofstede in Alveringem in de wijk Fortem met 40-0-0 land, belast met een rente van 3-0-0 par. per jaar.

¹²⁷ ARA, RK 43190, fo 3v (16 Lb 10 sch). De inkomsten van issuwebelastingen gingen voor de helft naar de overheid (de vorst), een vierde naar de kasselrij en een vierde naar de parochie waar deze belasting haar voorwerp had: *voor gheduchten heere den helt, den land tdeen vierendeel, ende der prochie daer die verschijnt tander vierendeel.*

¹²⁸ KBR, FM 42, fardes B 194 (Van der Meersch), authentieke kopie van 10 aug. 1781 door de griffier van de weeskamer J.A. de Ruescas van een eerste akte uit het weesregister 1456-83 (parochie Sint-Walburga fo 220).

- een erfelijke losrente (de penning 16) van 72-0-0 par. per jaar op een huis te Veurne.
- de helft van de huizen in de stad Veurne in de straat *Bachter Burch* waar hun vader Joos woonde.
- aan zilver en geld in de voorwerpen die bleven in het sterfhuis van hun moeder, na aftrek van alle schulden en lasten, zuiver 1.200-0-0 par.

In een akte van de weeskamer van 2 maart 1497 (n.s.)¹²⁹, opgemaakt na het overlijden van hun vader werden gestipuleerd m.b.t. de erfenis van Joos van der Burch dat:

- Margareta het beheer kreeg van al haar goederen geërfd van haar ouders en van haar vraamgoed (= goederen die een kind bezit en die niet van zijn ouders geërfd zijn) en deze geërfd van haar inmiddels overleden zuster Eleonora. Dit werd geregistreerd in de weeskamer op 1 april 1497 (na Pasen). Voor haar vraamgoed werden als vraamvoogden Diederik Colin en Jacob de Crane aangesteld.

- de vier kinderen hadden geërfd in vraamgoed (bij het overlijden van hun grootmoeder, de weduwe van Pieter van der Meersch):
 - 37-0-27 land in Veurne-Ambacht, gelegen in Veurne-Bewesterpoort, belast met een erfelijke rente van 6-6-0 par. per jaar en nog 1½-0-0
 - 5-0-0 in Kassel-Ambacht en een vierendeel van 5-0-0 in Steenvoorde (gemeen met Jan van Overbeke) en een vierendeel land
 - aan huizen 228 pond par.
 - aan bomen 6-0-0 par.
 - aan inboedel 147-7-0 par.
 - aan geld in zilver 1.429-14-0 par.
 - aan schulden 700-12-10 par en doodschulden nog te betalen 75-0-0 par.

Schoonvader Pieter van der Meersch en de familie van der Meersch¹³⁰

Het wapenschild van deze familie van der Meersch ziet men op de achterkant van het diptiek in het 2de en 4de kwartier (resp. in de linker- en rechterhelft ervan): *van*

¹²⁹ KBR, FM 42, farde B 194 (Van der Meersch), authentieke kopie van 10 aug. 1781 door de griffier van de weeskamer J.A. de Ruescas van een tweede akte uit het weesregister 1456-83.

¹³⁰ Een genealogie van der Meersch in het Ieperse werd gepubliceerd door ALBERTO VAN DER MEERSCH, 'Généalogie de la famille van der MEERSCH, seigneurs de Westwalle, à Staden (1400-1959)', in: *Tablettes des Flandres*, T. 8, pp. 9-122, waarvan men een voorlopige versie vindt in: A. VAN DER MEERSCH, *Fragment généalogique de la famille van der Meersch, branche d'Ypres*, Antwerpen, Le Papegay, 1942, maar deze genealogie vermeldt geen huwelijk met een van der Burch, het wapen van der Meersch van Joos' echtgenote is ook niet dit van deze familie van der Meersch. Er zijn nog andere genealogieën van der Meersch: CH. VAN MERRIS, 'Filiation van der Meersch à Bailleul', in: *Tablettes des Flandres*, T. VI, pp. 309-333 maar deze begint pas in de 17de eeuw, een wapenschild wordt niet vermeld; A. BONAERT, 'Contribution à l'Histoire des van der Meersch à Ypres', in: *Tablettes des Flandres*, T. IV, pp. 78-131 behandelt families afkomstig van Belle, Dikkebus en Waasten, geven soms wat gegevens uit de 15de eeuw, maar slechts voor de tak te Waasten een (volledig ander) wapenschild; A. BONAERT, 'Contribution à l'Histoire des van der Meersch à Ypres', in: *Tablettes des Flandres*, T. V, pp. 153-169, begint pas in 1573 en vermeldt ook geen wapenschild. KBR, FM 42, nr. A367 is een chaotische verzameling van aantekeningen over de naam van der Meersch in het Ieperse, die ons niets wijzer maakte.

keel met vijf aangesloten spitsruiten van zilver.¹³¹ Zegels van familieleden van der Meersch met dit specifieke wapen vonden we niet in de bekende repertoria van zegels.¹³² Dit wapenschild is ook niet te vinden in wapenboeken.¹³³ Maar, heel merkwaardig, er bestaat wel een wapenschild ‘van der Meersche’: *van zilver met 5 aangesloten ruiten van keel*, wat hetzelfde wapen is maar met ongewisselde kleuren! Het wordt vermeld in het repertorium van RIETSTAP met geografische verwijzing: *Holland*. Verdere gegevens hierover ontbreken. Misschien heeft dit wel betrekking op afstammelingen die tijdens de godsdienstoorlogen naar de Noordelijke Nederlanden uitgeweken zijn?

Het uitgebreide feodaal grondbezit van Pieter van der Meersch (+ 1463-64) (zie hieronder) blijkt vooral gelegen te zijn op de as Kassel-Belle, dit is een eind weg van Veurne. Ook het allodiaal grondbezit situeert zich in de kasselrijen Kassel en Belle. Het is dus allicht daar dat we de bakermat van deze familie van der Meersch moeten zoeken. Dit gebied grenst geografisch ook aan het gebied waar de familie van de Waterleet dient gezocht te worden (zie verder).

Over Pieter van der Meersch konden we volgende biografisch-genealogische gegevens uit archiefonderzoek samenstellen:

I. – N. van der Meersch had volgende kinderen:

1. **Jan van der Meersch**, die op 4 oktober 1464 meester in de rechten en oom van Pieters zoon Willem werd genoemd. Wellicht betreft dit de meester Jan van der Meersch, raadsheer bij de Raad van Vlaanderen.¹³⁴
2. **Pieter Van der Meersch**, volgt onder II.

¹³¹ Op de radiografie van de beschilderde achterkant van het donorpeneel, waarin de onderliggende eerste versie te zien is, ziet men hetzelfde wapen. De radiografie laat uiteraard geen kleuren zien, maar uit het (negatief) beeld is wel te zien dat het veld van het schild van een donkere kleur moet zijn en de ruiten van een lichte kleur, wat compatibel is met resp. *keel* (rood) en *zilver* (wit). Maar elke onzekerheid wordt weggelaten bij een nadere visuele inspectie: de oude tekening en de kleuren priemen (wellicht door plaatselijk verlies van de tweede verflaag) op bepaalde plaatsen door en de kleuren zijn duidelijk rood en wit (het wit, in werkelijkheid, zoals reeds eerder opgemerkt, door verkleuring nu een soort okergeel).

¹³² DE RAADT, *Sceaux armoriés...*, o.c.; G. DEMAY, *Inventaire des sceaux de la Flandre recueillis dans les dépôts d'archives, musées et collections particulières du Département du Nord*, 2 vols. Paris, Impr. Nat., 1873; G. DEMAY, *Inventaires des sceaux de l'Artois et de la Picardie*, 2 vols., Paris, 1877.

¹³³ Wapenboeken voor Vlaanderen: C. GAILLIARD, *Le Blason des Armes.*; P. BERGMANS, *Armorial de Flandre du XVIe siècle*; E. WARLOP, *Wapenboek van Vlaanderen*; J.-M. VAN DEN EECKHOUT, *Le Grand Armorial Equestre de la Toison d'Or. L'Armorial de Flandre*; Idem, *Heren en ridders in het 14de eeuwse Vlaanderen. Wapenboek De Coninck*; M. BOREL D'HAUTERIVE, *Armorial de Flandres, du Hainaut et du Cambrésis*; F. CORTYL en J. MORTIER, *Manuscrit Ghys*; Meer specifiek voor Veurne-Ambacht: P. DONCHE, ... *Schinckelle*.

¹³⁴ Deze raad was voor 1447 gevestigd te Gent, daarna te Dendermonde, van 1451 tot 1463 te leper en daarna weer te Gent. Een meester Jan van der Meersch en de ontvanger van leperambacht werden in 1457-58 bedacht met elk twee kannen wijn bij een bezoek aan de magistraat van de kasselrij Veurne (ARA RK 43156 fo 23). In de rekening van 1458-59 lezen we: *Meester Jan vander Mersch ende Joos vander Poorte, Raden mijns gheduchs heeren van huren wedden van ghedaen thebbene inde stede van Ypre tbesouc op tinhouden vanden schriffuren ende processe dan landhouders ende cuerheers hadden* (ARA RK 43157 fo 31).

3. Mogelijk **Willem van der Meersch**, die we in 1457, 1458, 1459 en 1460 aantreffen als één van drie vaste procureurs die de magistratuur van de kasselrij Veurne had in de Raad van Vlaanderen, toen gevestigd te Ieper.¹³⁵ Wellicht is het ook deze Willem van der Meersch die medevoogd was van de kinderen van Pieters dochter Kathelijne na haar overlijden.

II. – Pieter van der Meersch. Al in juni 1436 was hij ontvanger van de kasselrij Veurne.¹³⁶ In die functie woonde hij op 3 juni 1437 (samen met Pieter van der Burch) in opdracht van het Veurnse kasselrijbestuur een vergadering bij van de Staten van Vlaanderen te Gent. Op 12 juli van hetzelfde jaar woonde hij een andere vergadering van de Staten bij te Kortrijk.¹³⁷ Ook in 1439 vinden we hem vermeld als ontvanger van de kasselrij: in mei van dat jaar was de hertogin van Bourgondië, Isabella van Portugal in Veurne gekomen. Het stadsbestuur had haar met alle mogelijke pracht ontvangen en een gift in geld aangeboden. Daarna was ze verder doorgereisd naar Sint-Omaars. Maar de leden van het kasselrijbestuur, die allen op het platteland woonden, waren hiervan niet op de hoogte (gesteld). Daarom stuurden zij op 17 mei de landhouder van commune, één van de keurheren en ontvanger Pieter van der Meersch naar Sint-Omaars om het magistratuur van de kasselrij daarover te verontschuldigen. Zij gaven haar insgelijks een gift in geld ...¹³⁸

Pieter van der Meersch huwde in het rekenjaar 1439-40 en kreeg bij die gelegenheid van het Veurnse kasselrijbestuur een geschenk van 24 pond parisis.¹³⁹ De rekening vermeldt niet de naam van zijn echtgenote, maar dit moet een *van de Waterleet* zijn.

Naast zijn opdrachten als ontvanger zien we dat hij in zijn latere jaren ook juridische opdrachten vervulde. In 1457-58 bv. bestudeerde hij gedurende vier dagen de documenten m.b.t. een proces tussen de kasselrij Veurne en de abdij van Hemelsdale dat gevoerd werd voor de Raad van Vlaanderen (toen te Ieper gevestigd).¹⁴⁰

In juni 1458 zat hij 17 dagen opgesloten in de gevangenis van het kasteel van Nieuwpoort (de precieze reden is niet bekend). Op 5 juni trokken de landhouder van commune en nog een schepen naar Brussel om hem vrij te krijgen. Zij kregen een brief mee om over te maken aan de baljuw van Nieuwpoort die opdracht gaf Pieter van der Meersch op staande voet ('stappants') vrij te laten, wat de baljuw blijkbaar ook deed, want op 30 juni was Pieter alweer op dienstreis naar Gent.¹⁴¹ Van het kasselrijbestuur werd hij voor zijn

¹³⁵ ARA, RK 43158, fo 32v, 43158, fo 38, 43159 (rubriek andere kosten), 43160, fo 29.

¹³⁶ P. HEINDERYCX, *Jaerboeken...*, o.c., II, p. 113.

¹³⁷ P. HEINDERYCX, *Jaerboeken...*, o.c., II, pp. 131 en 132

¹³⁸ P. HEINDERYCX, *Jaerboeken...*, o.c., II, p. 136.

¹³⁹ ARA, RK 43138, fo 23v.

¹⁴⁰ ARA RK 43156, fo 33: *Pieter van der Mersch van vier daghen die hij onledich was omme te helpene te beleeden de voors. orconden te XX sch daeghs IIIJ Lb.* De jaarrekening vermeldt ook de raadsheren die de kasselrij in dit proces verdedigden: *Meester Andries Colin ende Jacob Donche Raden mijns gheduchts heeren over hueren salaris ende wedden.*

¹⁴¹ ARA, RK 43157, fo 17v: *Den vijftsten dach van wedemaent waren ghesonden de landhoudere vanden commune ende Lodewijc Duernaghele bij minen gheduchter heere te Bruessele omme voorsienichede thebbene up tghuent dat Pieter vander Mersch cuerbroeder ghevanghen int casteel ter Nieupoort niet ontsleghen mochte zijn van vanghenessen biden brieven derup ghescreven van mijns voors(eide) heren weghe an zine commissarissen gheordoneert up de reformatie vanden officiers van Vlaenderen ende vercreghen van minnen voorseiden gheduchten heere besloten l(ett)ren ghaende an den bailliu vander Nieupoort dat hij den voors(eide) Pie(er) stappants ontslaen zoude vander voors(eide) vanghenessen. Waren ute vij daghen bel(oopt) XXXV Lb.*

17 dagen opsluiting, voor zijn kosten, schade en verlet vergoed a rato van 40 schellingen (2 pond) parisis per dag.¹⁴² Zijn opsluiting was dus zeker niet om criminele redenen, maar had één of ander conflict tussen de kasselrij en de stad Nieuwpoort als oorzaak. In conflicten tussen jurisdicties was het schering en inslag dat schepenen of ambtenaren en zelfs gewone poorters in naam van hun bestuur gevangen konden gezet worden.

Op 19 september 1460 trok hij met beide landhouders en een schepen voor juridisch advies naar de Raad van Vlaanderen.¹⁴³ Op 10 mei 1462 trok hij met de landhouder van commune naar Brugge bij de algemeen-ontvanger van Vlaanderen om uitstel van betaling te verkrijgen voor een subsidie goedgekeurd door de Leden van Vlaanderen. Als reden gaven zij de armoede van het volk op.¹⁴⁴ In september 1462 werd hij nog eens vergoed voor drie dagen voor het bestuderen van oorkonden.¹⁴⁵ Hij had in 1462-63 een klerk in dienst, Roelkin de Smicht.¹⁴⁶

Hij overleed tijdens het rekenjaar 1462-63. Dit blijkt uit de kasselrijrekening over dat jaar: *ghesonden corts naer 't overlijden van wijlen was Pieter van der Meersch in zinen levene pensionnaris*.¹⁴⁷

Hier werd hij dus raadspensionaris genoemd. Toch blijkt uit al het voorgaande dat hij alle opdrachten die een ontvanger normaal uitvoert ook vervulde. Indien we de opdrachten waarvoor hij met naam in de kasselrijrekeningen vermeld staat, vergelijken met deze van Joos van der Burch, zijn schoonzoon en opvolger als ontvanger, dan zijn deze volledig gelijklopend, inclusief het opmaken van de jaarrekeningen van de kasselrij. Maar ook al bij Joos van der Burch merkten we op dat hij taken uitvoerde die eerder bij een raadspensionaris horen...

Pieter van der Meersch werd nog expliciet vermeld als de opmaker van de jaarrekening 1462-63.¹⁴⁸ Dit betekent dan dat hij heel kort daarna moet overleden zijn. Gewoonlijk werd een opgemaakte jaarrekening nagelezen door het kasselrijbestuur, waarna de kosten daarvan nog in de rekening gebracht werden waarna die werd afgesloten. Hij moet dus overleden zijn in de eerste helft van februari 1463.¹⁴⁹ Vanaf het volgende rekenjaar zien we voor het eerst Joos van der Burch opduiken in de kasselrijrekeningen.

¹⁴² ARA, RK 43157, fo 31: *Pieter van der Mersch over zine costen scade ende verlet van XVIIJ daghen die hij ghevanghen was ter Nieuupoort omme zaken anghaende den privilegiën vanden lande ende den secrete van landhouders ende cuerheers XL sch sdaechs beloopt XXXIIIIJ Lb.*

¹⁴³ ARA, RK 43158, fo 20. Vijf dagen later op 24 september kwam raadsheer Jacob Donche (zelf afkomstig van de kasselrij Veurne) op bezoek bij de magistraat en kreeg er als geschenk twee kannen wijn (fo 27v).

¹⁴⁴ ARA, RK 43161, fo 15.

¹⁴⁵ ARA, RK 43161, fo 33: *Pieter van der Mersch van drien daghen die hij onledich was omme de voors oorconden te informeerne van dat men hemlieden vraghen zoude, ten hende dat zij hemlieden daerup adviseren mochten ende te bet weten wat zij deposeren zouden IJ Lb*

¹⁴⁶ ARA, RK 43161, fo 31: *Roelkin de Smicht clerck van Pieter van der Mersch van dat hij trac naer minen heeren den commissarissen ter Nieuupoort omme te doen tekenen de rekeninghe vanden lande XIJ sch.*

¹⁴⁷ ARA, RK 43161, fo 37.

¹⁴⁸ ARA, RK 43161, fo 35: *Pieter van der Mersch van ordoneere ende in gheschifte te stellenen den staet vanden lande ende van disverssche supplicacien ende memorien bij hem ghemaect dit verleden jaer ten orbore ende profitte vanden lande XLVIIJ Lb.*

¹⁴⁹ In ARA, RK 41162 (15.2.1463-16.2.1464) zien we hem op fo 12 en 12v (25 februari 1463) nog wel vermeld in terugbetaling van onkosten, maar 25 februari kan de datum van uitbetaling zijn voor prestaties van enkele dagen of weken geleden.

Pieter van der Meersch overleed in een huis te Veurne, zijn echtgenote (*jonkvrouw* genoemd) leefde toen nog. In het huis ten oosten daaraan woonde Pieter van Haveskercke.¹⁵⁰ In de rekening 1463-64 lezen we ook dat zijn schoonzoon Jan van Overbeke, voor zijn echtgenote, dochter van Pieter, een issuwebelasting betaalde (zij woonden blijkbaar buiten de kasselrij), waarvan het deel dat de kasselrij toekwam (d.i. één vierde) 36 pond parisis bedroeg.¹⁵¹

Uit de weesakte voor zijn kinderen, opgemaakt na zijn overlijden, weten we dat Pieter van der Meersch een uitgebreid feodaal en allodiaal bezit had, dat voornamelijk gelegen was in de kasselrijen Kassel en Belle.

Tot zijn feodale bezittingen behoorden leengronden in Hillewaertskapelle, Flêtre (Vleteren), Steenvoorde (een leen met zelf nog 16 achterlenen), Eecke, Ebblighem, twee lenen in de stad Belle en een heerlijkheid (28 gemeten groot met hoge, middele en lage justitie in Wulvergem, een aantal lenen die tienden waren in Hillewaertskapelle en Steenvoorde en een leenrente van 40 sch. par. per jaar. In de kasselrij Veurne bezat hij twee lenen in Eggewaartskapelle (7 en 16 gemeten) en een leen in Zoetenaai (7 gemeten). Van het leengoed te Eggewaartskapelle (ZO van Veurne) lezen we in de leenverheffingsrekeningen dat hij er in 1438-39 het leenverheffingsrecht voor had betaald nadat hij het kocht van Pieter van Stavele.¹⁵²

Daarnaast bezat hij in allodiale goederen nog 91,5 gemeten (waarvan 31,5 in Veurne-Ambacht, 37 in Bergen-Ambacht en 23 in Kassel-Ambacht). Hij bezat nog huizen en bomen ter waarde van 487 pond parisis, meubelen goederen ter waarde van 531 pond parisis en in zilver en gered geld niet minder dan 2.820,5 pond parisis. Hij bezat ook nog molen in Terdeghem en een vierde van een andere molen, naast de 3/8sten van twee huizen in Veurne.

Alleen al het totaal van de bezittingen uitgedrukt in ponden parisis (3.307,5 pond par.) vertegenwoordigde 5.500 daglonen van een metselaar (ongeveer 17 jaarlonen). Voegen we daar nog zijn uitgebreid leen- en grondbezit bij, dan was hij duidelijk een vermogend man.

Pieter van der Meersch had volgende kinderen:

1. **Willem van der Meersch.** Hij erfde van zijn vader de lenen in Hillewaertskapelle, Vleteren, Wulvergem (28 gemeten groot met hoge, middele en lage justitie), Eggewaartskapelle, Steenvoorde, Ebblighem, Eecke, twee in Belle, naast tienden in Hillewaertskapelle en Steenvoorde. Voor het leen in Eggewaartskapelle van

¹⁵⁰ Uit de weesakte opgemaakt na zijn overlijden: *twee steden staende in Veurne te weten de stede daer Pieter vorseyt overleet, en(de) de stede beoosten daer aen, daer Pieter van Haveskercke in woont, mijn jonkvr(ouw) de moeder behoud de kynderen metten goede en(de) heeft zeker ghedaen met erve stede met 27 gemeten.*

¹⁵¹ ARA, RK 43162.

¹⁵² ARA, RK 17604, fo 3: *Egghewaerscappele: de Pierre vander Mersch qui achata un fief tenu de mons(eigneur) de son bouch de Furnes alencontre de Pierre de Stavele conten(ant) VIJ mesures de t(er)re gisans en lad(i)te p(a)roisse. Reçu pour le relief X Lb.* Van de andere leengoederen in de kasselrij Veurne vinden we geen sporen in de leenverheffingsrekeningen omdat ze niet rechtstreeks van de Burg van Veurne afhingen maar achterlenen waren van een ander leenhof van de Burg van Veurne.

7 gemeten betaalde hij in 1464-65 het leenverheffingsrecht.¹⁵³ Op 31 mei 1480 verklaarde hij zich *vernought* (voldaan over het beheer van zijn voogden) m.b.t. al de goederen hem ten deel gevallen uit de erfenis van zijn vader. Mogelijk is hij de Willem van der Meersch, die we vinden als klerk van de weeskamer van Veurne-Ambacht. Hij was tijdens het schepjenjaar 1485 een Roeland van der Burch opgevolgd die overleden was. We vinden hem ook nog vermeld in de schepjenjaren beginnend in 1490 en 1492, maar daarna is een Jacob van Waalskapelle klerk van de weeskamer.¹⁵⁴

2. **Kathelijne van der Meersch.** Zij erfde geen leengoederen, alleen allodiale goederen: 17-1-4 gemeten in Veurne-Ambacht, 6-2-7½ gemeten in Bergen-Ambacht en 9½-0-73½ gemeten in Kassel-Ambacht. Zij huwde in het rekenjaar 1464-67 met Joos van der BURCH, die overleed te Veurne op 4 februari 1497. Zelf overleed ze te Veurne op 20 mei 1476.
3. **Margareta van der Meersch.** Zij erfde aan allodiale goederen: 23-1-4½ gemeten in Bergen-Ambacht en 13-2-55^{1/2} gemeten in Kassel-Ambacht, een achterleen in Zoetenaai van 7-0-19 gemeten gehouden van het hof van Gappannes en een achterleen in Eggewaartskapelle van 16 gemeten, gehouden van Jan de Doys. Zij huwde met Jan van OVERBEKE (geen keurbroeder/zuster van de kasselrij).

Op 4 oktober 1464 werd van dit sterfhuis een rekening gemaakt in aanwezigheid van:

- de voogd van de kinderen: meester Jan van Haveskercke, ridder,
- een *hoir* (erfgenaam), Jan van Overbeke (zijn schoonzoon, zie hoger),
- de deelslieden Jan van der Burch, Maarten Gheliaerd, Pieter Oudwerf en Boudin Wilsin.

In de marge van de weesakte staan andere voogden vermeld, nl. *mre* Jan van Haveskercke, Adriaan van Pollynchove en Joos van der Burch, maar dit zijn allicht de voogden die na het huwelijk van Kathelijne met Joos van der Burch werden aangesteld.¹⁵⁵

¹⁵³ Rekening niet beschikbaar in het ARA, RK (lacune van 1448-1465), maar een kopie ervan bevindt zich in ADN te Rijsel en werd geanalyseerd in KBR, FM 52.

¹⁵⁴ 1485: ARA, RK 43184, fo 16: *Roelant van der Burch wijlen cleric ende Willem van der Meersch nu cleric vanden weese pappiere tien ellen lakens ghelijc den wethouders 22 Lb 4 sch 6 den.* 1490: ARA, RK 43187, fo 24: *Willem van der Meersch cleric van de weese papieren*; P. DONCHE, *Schepenen-keurheren ...*, o.c., p. 156: Voor de schepjenjaren beginnend in 1492-1496 kennen we de namen van de ontvanger, pensionaris en de klerken van de wet (bloede, vierschaar, kamer en weeskamer).

¹⁵⁵ Enkele latere vermeldingen van der Meersch in het Veurnse zijn:

- Een Joris van der Meersch werd ontvoogd in 1499 en had als voogden gehad: Frans van der Burch en Boudewijn van der Meersch, die vervangen was geweest door Willem van Scoten (*Tablettes des Flandres*, T. IV, p. 102, genealogie van der Meersch te Dikkebus).
- Op 29 maart 1518 (n.s.) trad Jacob van Zegherscapelle, poortbaljuw van Veurne op in naam van Symoen vander Burch in een geschil in het sterfhuis van een Charles van der Meersch (SAV, Oorkonden, nr. 297).
- Een Margareta van der Meersch huwde in 1559 te Ieper met Jacob van Uxem. De bruidegom had als getuige o.a. Andries van der Burch, gehuwd met Beatrijs van Uxem, dochter van Matheus en Jacob Spillebout x N. van der Burch, dochter van Andries van der Burch (*Tablettes des Flandres*, T. IV, p. 85: (genealogie van der Meersch te Belle).

De familie van de Waterleet

Over de familie waartoe Joos' maternele grootmoeder behoorde, konden we helaas niet zo veel terugvinden. Wat we vonden vermelden we hieronder.

De familie van de Waterleet vindt men vooral in het dorp *Steeghers* (Estaires (F)), op de Leie, en zuiden van Belle (Bailleul (F)) en ten westen van Armentières (F)) als heren van de heerlijkheden *Zantacker*, *Wastine* en *Roodenhuize* alias *Waterleet*, gelegen in dit dorp. De naam van de heerlijkheid 'Waterleet' verwijst mogelijk naar de rivier de Leie waaraan die heerlijkheid misschien grensde. Al begin 1400 waren er van de Waterleets buitenpoorter van Ieper. In 1491 huwde een Jacob van Waterleet te Ieper en vanaf dan komt de familie in hoofdzaak in het Ieperse voor.

Er bestaat een recent gepubliceerde maar beperkte genealogische schets van deze familie.¹⁵⁶ We vonden daarnaast ook een oude handschriftelijke genealogie van de Waterleet, geschreven in een 17de-eeuws geschrift, maar opgemaakt in 1584.¹⁵⁷ Deze genealogische schets vermeldt o.a.:

II. – Pieter van der Waterleet, *baljuw van de hertog van Bar (1386), baljuw van Waasten (1392), ontvanger van Duinkerke (1392-1403), gouverneur van het kasteel La-Motte-au-Bois (1402 en 1407) en ontvanger van Kassel (1410, 1416). Hij overleed rond 1418. Hij huwde met Margareta de GHOERE (Ghorre).* De genealogie uit 1584 vermeldt Margareta van VLAANDEREN als zijn echtgenote en ook nog dat hij het familiewapen brak met een barensteel van zilver in het schildhoofd.

Een van zijn zonen (de gepubliceerde genealogische schets vermeldt erbij: 'onder voorbehoud') was:

III.bis. – Pieter van der Waterleet x N.N. (*genealogische schets: 'mogelijk een HAZEBROUCK'*). De genealogie uit 1584 vermeldt dat hij hetzelfde gebroken wapen als zijn vader voerde. *Zij hadden volgende kinderen:*

- 1. Pieter van der Waterleet.** *Een zoon van deze Pieter, Jan van de Waterleet (een neef dus van Passaschia), was baljuw van de renneghen van Kassel in 1451, 1457 en 1460.*
- 2. Hendrik van der Waterleet,** *gehuwd met N. van HONDEGHEM.*
- 3. Jacoba van de Waterleet,** *gehuwd met N. de PEUSENIER.*
- 4. Passchasia van de Waterleet x Testard van der MEERSCH,** *ontvanger van Veurne, 'waarvan afstamming'.*

Passchasia van de Waterleet zou dus ergens rond 1440-50 moeten geleefd hebben.

¹⁵⁶ F. DE MEULENAERE, 'Généalogie de la famille de Waterleet, XIVe-XVIII siècles', in: *Le Parchemin*, nr. 343 (jan.-febr. 2003), pp. 55-72. Dit is een schets, waarin zeker niet alle takken vermeld worden. Een huwelijk met een van der Burch wordt niet vermeld. Het artikel sluit af met een massa losse vermeldingen die niet konden gesitueerd worden binnen de (beperkte) genealogie.

¹⁵⁷ RAB, Fonds de Thibault de Boesinghe, nr. 424D, nr. 537. Bovenaan op het grote blad wordt vermeld: *cette genealogie est dressee par m(aître) Jean Schoier Beaumontois le 1^e de janvier 1584.*

Maar we weten zeker dat Joos' schoonvader de voornaam **Pieter** had. Is de voornaam 'Testard' een fout voor de voornaam 'Pieter' of gaat het hier om een totaal ander huwelijk tussen een van der Meersch en een van de Waterleet? De genealogie uit 1584 spreekt dit laatste tegen: Passchasia van de Waterleet x Testart van der Meersch (let wel: hier ook ontvanger van Veurne genoemd) worden vermeld als de ouders van een Willem van der Meersch, overleden zonder kinderen, Joanna van der Meersch, gehuwd met Joos van der Burch, Catharina van der Meersch, gehuwd met Pieter van Stavele en Margareta van der Meersch, gehuwd met Jan van Overbeke. Er zijn dus nogal wat verschillen tussen de voornamen en echtgenoten van de dochters in vergelijking met wat we lezen in de officiële weesakte betreffende het gezin waartoe Joos van der Burchs echtgenote behoorde. De genealogie uit 1584 lijkt daarom niet erg nauwkeurig opgemaakt. Hogerop (de broers en zuster en hun aangetrouwden van Passchasia), ouders en grootouders stemmen wel overeen.

Bijlagen

In KBR, FM 42, B 194 (een farde met genealogische aantekeningen over de families *van der Meersch de Nevele* en *de Roosendaele, Coene* en *Herwyn*) vindt men twee katernen met authentieke kopieën, gemaakt in 1781, van akten uit het register 1456-1483 van de weeskamer van Veurne-Ambacht (dit register is tussen 1781 en 1896, maar wellicht al voor 1875 verloren gegaan¹⁵⁸). De eerste twee akten zijn op éénzelfde katern geschreven, de derde akte op een aparte katern maar heeft een identieke inleiding en is gemaakt op dezelfde datum en door dezelfde griffier.

Katern 1:

- Weesakte van 12 en 19 juli 1480, opgemaakt na het overlijden van Kathelijne van der Meersch (+ 20 mei 1476), echtgenote van Joos van der Burch.

Extraict uyt het registre ghenaeamt antiquissimus van de Noortvierschaere beginnende anno 1456 en(de) eyndende 1483 rustende ten comptoire van weezen der stede ende casselrie van Veurne alwaer onder andere in de prochie van Sinte-Walburghe fo 220 recto staet tongne volgt:

*Den 12-en in hoymaent anno:80 Joris van der Burgh ende Willem van der Meersch namen an de vooghdie van de kynderen Joos van der Burch genaemt Pierkin, Symoensken, Grietken en(de) Leyonorken (erboven staat geschreven: dood) die hij hadde bij jonckvrauwe Catheline van der Meesch (sic) svoorseijden Joos wijf was, present Staessin de Seaucré en Jan Peyte.
(in marge van deze paragraaf: Simoen van der Burgh en(de) Joos de Peilgrim) De*

¹⁵⁸ Op een register van het derde kwart van de 16de eeuw voor de Noordvierschaar van de kasselrij na is thans geen enkel 16de of 15de-eeuws register voor de stedelijke parochies of voor de Noord- of Zuidvierschaar van de kasselrij Veurne bewaard... Zie de inventaris in A. MERGHELYNCK, *Cabinet des titres de généalogie et d'histoire de la West-Flandre et des régions limitrophes. Vade-mecum pratique et utile de connaissance historique et indicateur nobiliaire et patricien de ces contrées* ... Doornik, Vasseur-Delmée, 1896-97 en anastatische herdruk Torhout, Flandria Nostra, 1986, pp. 367-370. Hij had er toen reeds 25 jaar genealogisch onderzoek in het Veurnse en leperse op zitten, zodat we mogen aannemen dat die registers reeds verloren gingen voor 1875.

voorseijde kynderen hebben bij der dood van heurlieder voorsejde jonckvrouwe moeder eerst in leene Pierkin heeft een leen gehouden van(der) burgh van Veurne liggende in de prochie van Houthem hem opgecomen bij der dood van sijne voorsejde jonckvrouwe moeder groot negenthien ghemeten en(de) een half 35 roen en(de) es hoyghers.

De selve Pierken heeft twee leenen inde prochie van Boydshoucke gehouden van mre Philips Wieland hem ook opgecomen bij den overlijden van sijnder voorsejde jonckvrouwe moeder, danof t'een groot es vier gemeten en(de) een half en(de) t'andere anderhalf gemet.

Tvoornoemde Pierken heeft noch een leen daer in sijn vader hem dede erven liggende in de prochie van Wulveryngem gehouden van(de) burghgrave van Veurne groot acht gemeten of daer omtrent.

Grietken heeft een leen gehouden van Joris vander Burch liggende in de prochie van Isenberghe groot thien gemeten preter een lijne daer in Joos heur vader haer dede erven.

De selve Grietken heeft nog sesendertich pond pars sjaers leenrente twelcke heur vader huer gecocht heeft en(de) haer daer in doen erven bezeth en(de) geassigneert op een leen groot tweendertigh gemeten ofte daer omtrent liggende in de prochie van sHerwillemscappelle toebehoorende mre Joos van Verssenaere de welcke sesendertigh pond pars sjaers verschijnd te twee paeyementen tsint Jansmisse en(de) te medewintere.

Symoenken heeft een leen liggende in Wulveryngem gehouden van mre Pieter van Bossuut groot vier gemeten daer in Joos sijn vader hem dede erven.

De voorsejden Symoenken heeft negen gemeten lants die sijn vader hem cochte jeghen Diederick Colin liggende in de prochie van Boitshoucke en(de) sijn drie leenen gehouden van meester Philips Wyeland de welcke negen gemeten de voorsejde Dederick gepacht heeft negen jaer lanck tjaer taghentigh t'eerste ghers sijnde en(de) ghers blivende.

De selve Moenken heeft noch veertigh schellen pars sjaers leenrenten gehouden van Wyllem Visch van sijnen hove te JacobsVischsbrugge bezet op thuys van Joos vander Burch voorsejden Moenkens vadere daer hij nu wonende es daer aen de voorsejde Joos den voornoemden Moenken erfde.

De vier bovengenoemde kynderen hebben in moeder lande sevenentwyntich gemeten ofte daer omtrent liggende in Veurneambaght en(de) in Casselambaght naer der uytwijsens van den deelboucke gemaect int sterfhuys van wijlent Pieter van der Meersch.

De voornoemde kynderen hebben over vader landen en(de) conquest eene stede met veertigh gemeten erve liggende in Alveryngem bij Vorthem met al de catheylen dierer op staen gelast met omtrent drie ponder pars sjaers.

Item de selve vier kynderen hebben noch tweenentseventich ponden pars erfvelycx sjaers op de stede van Veurne de welcke rente men lossen magh den pennynck sesthiene.

Item hebben de helft van den huysen staende binnen stede van Veurne bachter burch van de voorsejde Joos huerlieder vader nu woonde es.

De selve vier kynderen hebben aen silver en(de) aen gelde over huerlieder deel van de catheylen bleven int sterfhuys van heurlieder voorsejde jonckvr(ouw) moeder en(de) die behout de voorsejde Joos huerlieder vader alle de catheylen vlietende en(de) andere toebehoorende den voorsejden sterfhuys en(de) oock alle de schulden en(de) lasten te wetene uytshult en(de) inschult en(de) blijft de selve vier kynderen suyver de somme van twalf hondert ponden pars.

Overgebracht onder de hantteecken van Diederick Colin, Loy de Pelgrim, Francois van Neele en(de) Jan Veyse, deellieden den 19^e dagh van hoymaent anno:80 par Rycquaert Knibbe ceurheere.

- Weesakte van 2 maart 1497 (n.s.) opgemaakt na het overlijden van Joos van der Burch (+4 februari 1497 (n.s.))

Den 2-en dach van Maerte anno:96 was geconsenteert en(de) ghewyst an vierschaere dat Margriete de doghter Joos van der Burch hebben sal de handelynghe van al heuren goede wettelyck goet en(de) vraemgoet en(de) dat bij advijse en(de) relatie van vrienden en(de) maghen dies sal men overbrenghe te weezepapiere alle tgoet heur opcommende bij der dood van heuren vader en(de) van Leonorken heure suster, actum ter camere en(de) gerelateert bij den geheelen wet den eersten van april:97 na paeschen (hiernaast in de marge: vraemvooghd Dederick Colin, Jacob de Crane) De vier kynderen van den voorseyden Joos van der Burch hebben in vraemgoet hemlieden verstorven bij der dood van merjonckvrouwe de weduwe Pieters van der Meersch heurlieder grootvrauwe.

Eerst an lande in Veurneambaght sevenendertigh gemeten en(de) sevenentwyntigh roeden gelast met ses ponden ses schellen pars sjaers erfvelycke rente, liggende ter stede en(de) omtrent der stede daer Jan Colin woont in Bewesterpoort mitsgaders anderhalf gemet seventwyntich roeden die Jacob Lauwereins noot.

Item in Casselambacht Casselmate vijf gemeten en(de) een vierendeel te wetene vijf gemeten in Steenvoorde daer Jan van Belle noot gemeene met Jan van Overbeke in vijf gemeten en(de) een vierendeel lants daer Jan de Huustere op woont.

Item hebben aen huysen twee hondert achtentwyntich ponden pars.

Item an boomen ses ponden pars.

Item aen vlietende catheylen hondert sevenveertich ponden seven schellen.

Item an gelde en(de) in zelve veerthien hondert neghentwyntich ponden veerthien schellen.

Item an schulden onder goede en(de) quaet behoudens rekenynghe ter madelrie seven hondert ponden twalf schellen thien pennen pars hier jegens quaet van doods schulden noch te betaelene vijftseventigh ponden pars overgebracht.

Gecollactionneert dezen 10-en ougst 1781 t'oorc(onden) als raed greffier van weezen = J.A. de Ruescas. (in de marge: tse (?) over copie = 14 te: 8 S o.ce (?))

Katern 2:

- Weesrekening opgemaakt na het overlijden van Pieter van der Meersch (+ 1463-64). Hiervan geven we hieronder een samenvatting van de akte. In het register stond dit op fo 225v. In de marge aan het begin van de akte stond: *voogden mre Jan van Haveskercke, Adriaan van Pollynckhove en Joos van der Burgh.*

De kinderen van Pieter van der Meersch waren: Willem, Catheline en Margriete.

Willem erfde na zijn vaders dood een leen in Hillewaertskapelle [= oude naam voor Sint-Sylvestre Cappel (F), in gebruik gekomen ca 1538, tussen Kassel en Belle], een leen in Vleteren [Flêtre (F), tussen Kassel en nabij Belle] gehouden van het Hof ten Broucke, een leen van 28-0-5 in *Wulveringem bij Meesene* [= Wulvergem (B), W van Mesen] *met alle justitie hoge middel ende neder*, een leen in *Egwerescap-*

pelle [Eggewaartskapelle (B), ZO van Veurne], 7-0-0, gehouden van de Burg van Veurne, een leen zijnde een tiende in Hillewaerscapelle, nog een tiende in de Harinchouc *gehouden van den hove van Borre*, gelegen in Steenvoorde [(F), O van Kassel], een leen in Steenvoorde in de Harinchouc gehouden van Jan van den Briarde met 16 manschepen met *justitie vicontiere*, een leen genaamd *tZoutenaysse* van het Hof van Cassel zijnde 40 sch pars per jaar, een leen liggende *ten Binaerde in de prochie van Eke* [Eecke (F), tussen Kassel en Belle], een leen in *de prochie van Enlighem* [? misschien Ebblinghem (F), Z van Kassel] en twee lenen in de stad Belle. Op deze drie lenen had de weduwe van *Bertelemeeus vander Meersch de bidinghe* en ze *staen in kwestie in gedinghe jegens meester Jan van der Meersch*, die zegde dat die hem toebehoren ...

Willem had nog *van de zelve dood* in land 31-0-0 gemeten *preter* (d.w.z. *min*) drie roeden waarvan in Veurne-Ambacht 13½-0-34 gemeten, in Bergenambacht 6-2-7½ gemeten en in Casselambacht 10-2-5½ gemeten. Hij had nog huizen en bomen voor een waarde van 162-10-0 lb., in *vlietende catheylen* 174-16-6 lb. en *in zilver in gelde* 763-10-4 lb.

(Marginale aantekening: op 31 mei 1480 *heeft hem vernought* Willem van der Meersch, zoon van Pieter, van al de goederen opgekomen bij de dood van zijn vader)

Aan Margriete behoorde toe uit het overlijden van haar vader: in land 37-0-60 gemeten, waarvan in Bergenambacht 23-1-4½ gemeten, in Kasselambacht 13-2-55½, in huizen en bomen 162-10-0 lb., in *vlietende cathylen* 190-0-0 lb. parisis, *in selvere en in gelde* 763-9-4 lb., ook nog een leen in Zoetenay van 7-0-19 gemeten en gehouden van mijn heer van Gapannes en een leen in Eggewaartskapelle van 16 gemeten gehouden van Jan de Doys.

Aan Kathelijne (de moeder van Joos van der Burch):

Dit is dat Kateline toebehoort vander dood van Pieter vander Meersch haeren vader in lande drie en dertigh ghemeten twee lijnen vijftientigh roeden daer af ligghe in Veurneambacht seventhien ghemeten een lijne ende vier roeden gelast met tweentwintigh schellen elf pennen pars, item in Bergheambacht ses gemeten twee lijnen seven en half roeden daer af houd Sampsoen de Vaerwere in bidinghe twee lijnen eenentaghtentigh roeden, item in Casselambacht heeft zoe neghen en half gemeten drieentseventich en half roeden daer af houdt mijn jonckvr de moeder een gemet vijftien roeden in bidinghe, item mijn jonckvrouwe van Brabant houdt in bidinghe drie gemeten neghen en half roeden.

Item aen incommende rente twalf schellen sjaers die de kynderen Pieter Rudder gelden daer af houd mijn jonckvr van Brabant de helft in bidinghe, item in huyzen en(de) bomen hondert twee en sestich ponden thien schellen pars, item heeft in vlietene catheylen hondert sesentsestich ponden seshien schellen ses pennen pars, item in selver ende in gelde seven hondert drieentsestigh ponden neghen schellen vier pennen pars.

De drie kinderen hebben ook nog elk *sijn aghtendeel in een halve molen geheten Maeyes Muelne, gemeen met Gontier van der Elst*, item een molen in Taareeghem [Terdeghem (F), tussel Kassel en Steenvoorde], item 12 croonen op de stede van Sint-Omaars *ten lene van mejonkvr van Brabant* ... Zij hebben ook nog elk hun 1/8ste deel van *twee steden staende in Veurne te weten de stede daer Pieter voorseyt*

overleet, en(de) de stede beoosten daer aen, daer Pieter van Haveskercke in woont, mijn jonkvr(ouw) de moeder behoud de kynderen metten goede en(de) heeft zeker ghedaen met erve stede met 27 gemeten.

Op 4 oktober 1464 werd er een rekening opgemaakt voor de drie kinderen van het sterfhuys van Pieter van der Meersch *in presentie van mejonkvr de weduwe, mijn heer en mre Jan van Haveskercke, rudder als voogd, Jan van Overbeke als hoir, Jan van der Burgh, Martin Gheliaerd, Pieter Oudwerf ende Boudin Wilsen, deellieden int selve sterfhuys*

Op dezelfde dag waren *geroieert ende uyte gedaen ten weeze boucke drie leenen die verheft waeren te Willems bouf bij consente van heeren ende wetten omme beter gedaen dat gelaeten ende waren ghelaeten hebben meester Jan vander Meersch sijnen oom, alsoo een consent van heren ende wetten ghewaeght dat daer af es* (het eeste leen was gelegen in de *prochie van Ewligheem* [Ebblinghem, zie hoger] de andere twee gelegen in stad Belle).

De moeder betaalde de kosten en ook het salaris van de vier deelslieden (48 schellingen pars).

Samengevat:

Leengoederen

- **Willem:** een leen in Hillewaertskapelle, een leen in Flêtre, een leen van 28 gemeten in Wulvergem (kasselrij Belle) met hoge middele en lage justitie, een leen in Eggewaartskapelle van 7 gemeten, een leen zijn een tiende in Hillewaertskapelle, een tiende in Steenvoorde, een leen in Steenvoorde met 16 achterlenen en *justice vicontiere*, een leen zijnde een rente van 40 sch par. per jaar, een leen in Eecke, een leen in Ebblinghem, twee lenen in de stad Belle.
- **Margareta:** een leen in Zoetenaai 7-0-19 en een in Eggewaartskapelle 16-0-0.

Allodiale goederen

	Willem	Margareta	Kathelijne	Som
	(in gemeten-lijnen-roeden)			
Veurne-Ambacht	13½-2-34	-	17-1-4	31,5 gemeten
Bergen-Ambacht	6-2-7 ½	23-1-4½	6-2-7½	37 gemeten
Cassel-Ambacht	10-2-5½	13-2-55½	9½-0-73½	23 gemeten
	(in ponden-schellingen-denieren)			
Huizen en bomen	162-10-0	162-10-0	162-10-0	487 pond
Catheylen	174-16-6	190-0-0	166-16-06	531 pond
Zilver, geld	763-10-4	763-9-4	763-9-4	2.820,5 pond

Gemeenschappelijk bezit der kinderen:

3 x 1/8ste van 1/2 molen, een molen in Terdegthem, 3 x 1/8ste van twee huizen in Veurne.

Commentaar:

In deze akte staat niet expliciet dat de overledene, Pieter van der Meersch, te identificeren is met de schoonvader van Joos van der Burch, maar dit zou ook niet gekund hebben, omdat de akte, opgemaakt op 4 oktober 1464, dateert van 1,5 tot 2 jaar voor Joos' huwelijk met Kathelijne van der Meersch (dat plaatsgreep in het rekenjaar 1466-67 van de kasselrij, dit is tussen 17 februari 1466 en 16 februari 1467). Één van Pieters minderjarige (jonger dan 25) dochters heette Kathelijne en uit het feit dat zij bevoogd was volgt ook dat ze nog niet gehuwd was (door huwelijk werd men automatisch ontvoogd). Wel zien we, in een latere marginale aantekening dat Joos van der Burch vermeld staat als medevoogd van de (resterende) minderjarige kinderen. Die aantekening is niet gedateerd, maar is mogelijk aangebracht kort na Joos huwelijk met Kathelijne van der Meersch. Een andere marginale aantekening is wel gedateerd: op 14 mei 1480 verklaarde Willem van der Meersch, één van de kinderen van Pieter, zich *vernought* [voldaan over het beheer van de voogden]. Vermoedelijk was Willem meerderjarig geworden en was zijn deel in de erfenis door zijn voogden aan hem overgedragen.

Op 4 oktober 1464 werd slechts één voogd vermeld: meester Jan van Haveskercke, ridder. Een Jan van Haveskercke, ridder, komt rond die periode vaak voor als landhouder van commune of van de wet van Veurne-Ambacht.¹⁵⁹ In 1480 is hij nog steeds voogd. Een andere latere medevoogd, Adriaan van Pollinckhove, is in die periode ook vaak landhouder.¹⁶⁰ Dat leden van de magistraat van Veurne-Ambacht als voogden voorkomen kan erop wijzen dat ofwel Pieter van der Meersch geen nauwe verwanten had in de kasselrij en/of (maar in dit geval eerder 'en') dat hij zelf in nauw contact stond met deze magistraat. Een Pieter van der Meersch, in 1436 en 1439 ontvanger van de kasselrij genoemd, gehuwd in 1439-40 en te dezer gelegenheid bedacht door de kasselrij met een geschenk en in het rekenjaar 1463-64 raadspensionaris genoemd bij zijn overlijden en wonend in de stad Veurne, past wel heel perfect in dat plaatje.

Dat Pieter van der Meersch binnen de kasselrij Veurne geen verwanten van der Meersch had die als voogd van zijn kinderen konden optreden, wijst ook in de richting dat we het zwaartepunt van zijn familie buiten de kasselrij moeten zoeken. Daarop wijst ook zijn feodaal en allodiaal bezit. Het feodale bezit is bijna geheel gelegen op de as Kassel-Belle. Steenvoorde is nabij Kassel en de molen te Terdeghem is noch dichterbij Kassel. Alleen Ebblinghem en Wulvergem zijn iets verder, resp. naar het W en naar O uit de buurt. Het is dan ook in dit gebied dat men de familie van der Meersch moet situeren.

In de akte van 4 oktober 1464 werd als een *hoir* (erfgenaam) een Jan van Overbeke vermeld. Dit is ongetwijfeld de echtgenote van een andere dochter van Pieter van der Meersch. Zij waren geen keurbroeder/zuster van de kasselrij Veurne, want zij betaalden in het rekenjaar 1463-64 een issuwebelasting voor het deel van de erfenis dat zij van hun schoonvader en vader erfden.¹⁶¹ Jan van Overbeke zou een voor de

¹⁵⁹ In de rekenjaren beginnend in 1455 en 1456: l.h. van de wet, 1459 en 1461: l.h. van commune, in 1464: 1466: l.h. van de wet, 1466: l.h. van commune.

¹⁶⁰ In de rekenjaren beginnend in 1462, 1464, 1468, 1470, 1474, 1478: l.h. van commune.

¹⁶¹ ARA, RK 43162.

hand liggende keuze als voogd van de minderjarige broers en zusters van zijn echtgenote geweest zijn, maar omdat hij geen keurbroeder van de kasselrij was, was dit niet mogelijk. Andere schoonzoons waren er op dat ogenblik allicht niet. Toen Kathelijne huwde met Joos van der Burch, wel keurbroeder van de kasselrij, werd dit wel mogelijk. Ook een oom van de kinderen, meester Jan van der Meersch was allicht geen keurbroeder van de kasselrij Veurne (hij was raadsheer bij de Raad van Vlaanderen die voor 1447 te Gent, daarna te Dendermonde en van 1451 tot 1463 te leper was gevestigd, daarna weer te Gent), anders was hij ook een goede keuze als voogd geweest.

In de akte van 4 oktober 1464 zien we dat Kathelijne in allodiale goederen, 17 gemeten in Veurne-Ambacht, 6 gemeten in Bergen-Ambacht en 9 gemeten in Cassel-Ambacht had geërfd. Toen Kathelijne zelf overleed, liet zij haar kinderen, in allodiale goederen, 27 gemeten in Veurne-Ambacht en Bergen-Ambacht na. Allicht een deel daarvan (andere delen werden aangekocht of verkocht) zal uit de erfenis van haar vader Pieter voortgekomen zijn.

Pieter Donche